

ausg. = Bd. 00

C. F. R. Vetterlein, 51. 00

Rubr. X.

Nro. 237.

Gymnasial - Bibliothek

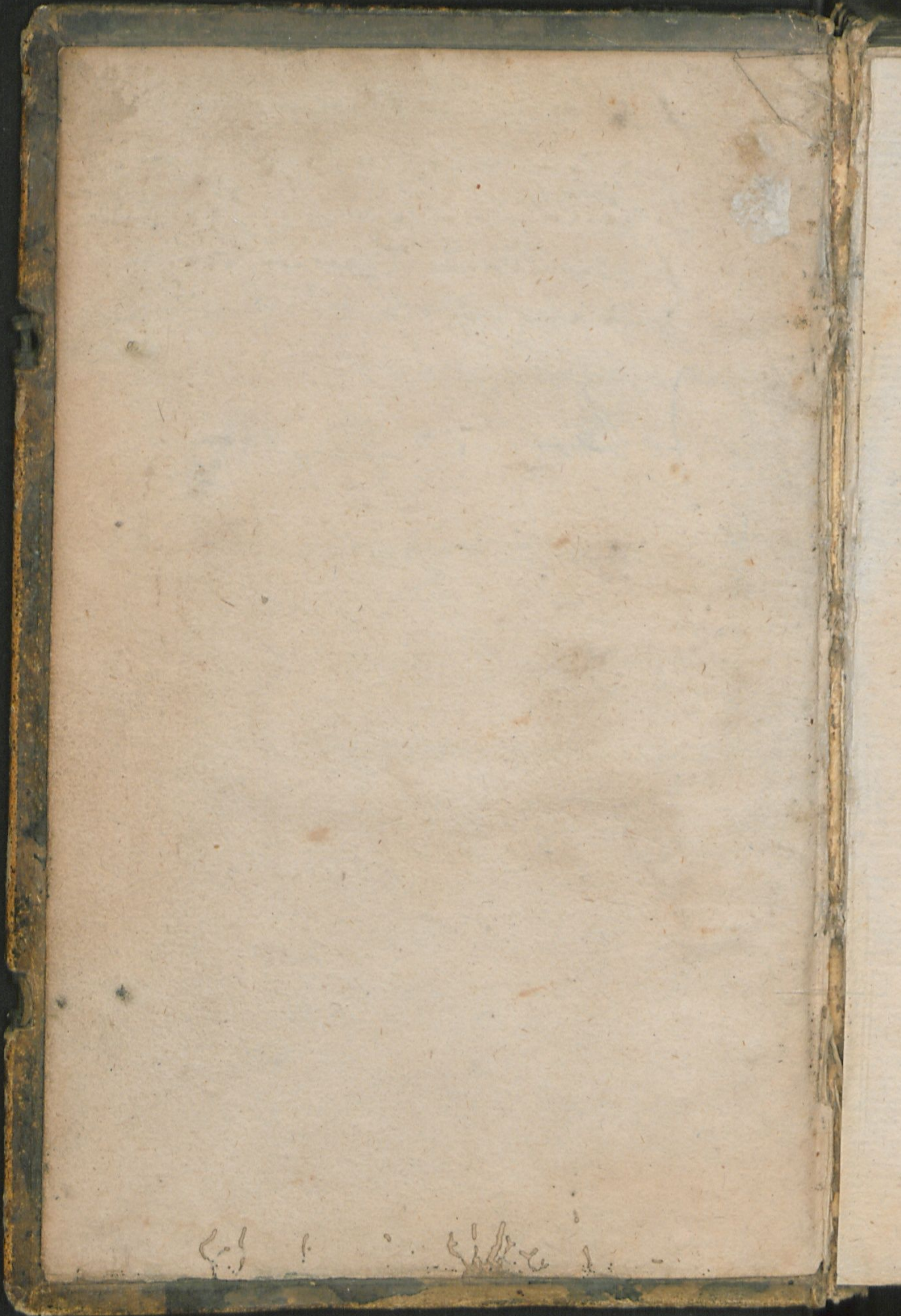
zu Cöthen.

† In Josephus Parsimonia pietas
parsumini o. qua in niny us q
dippe deo in lra nra dñi sine q nos
fa nra davis que ad firmi p
sine niny q nra nra dñi nra

Johannes Laßband

Lehrerbücherei
der
Oberschule f. J.
Mölkau/Anh.

Laß.

[Faint, illegible markings or bleed-through from the reverse side of the page]

Jusall de Grand.

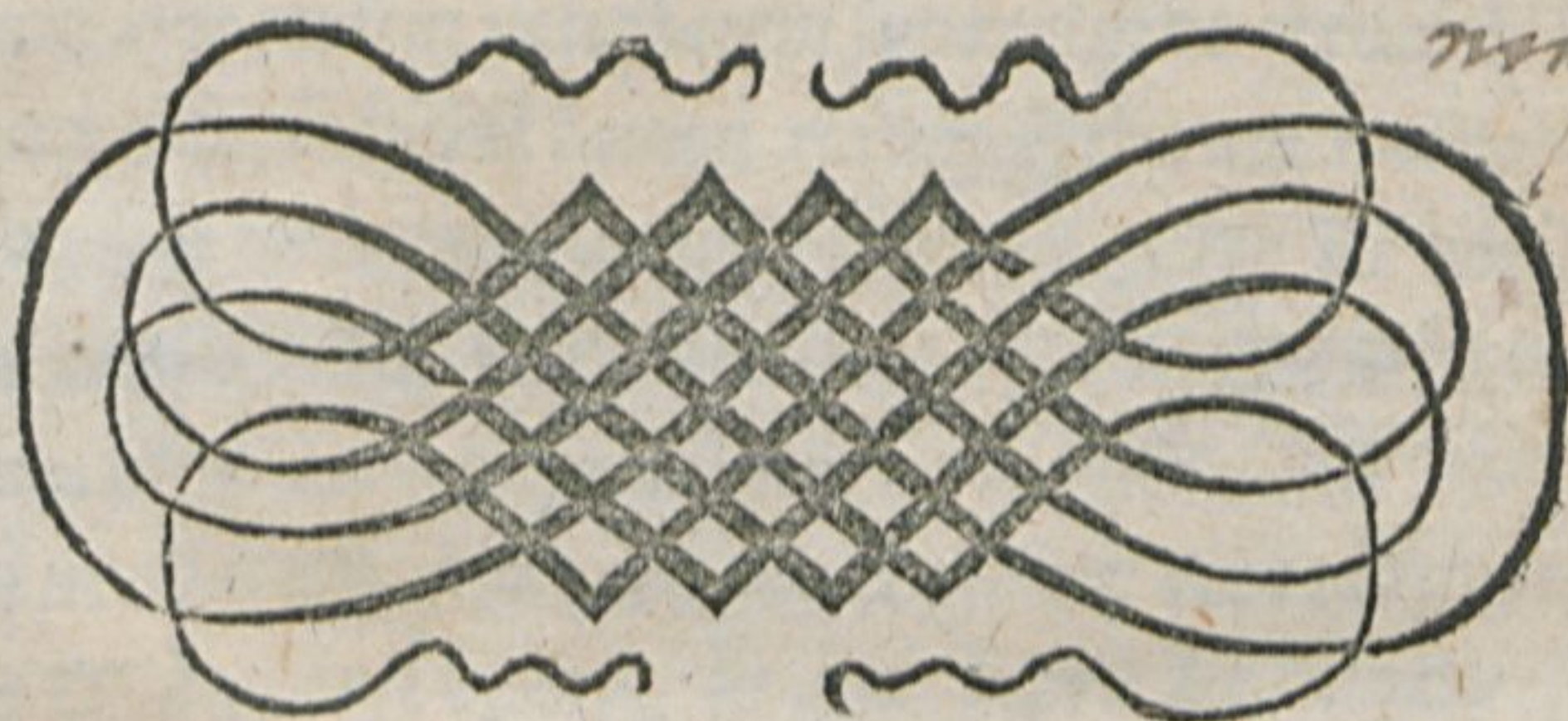
1. Siti Livii Liber primus [et secundus] de
causis prima. Lips. 1552. Cum Gudo 747
Magdeburgi excudens Christianus Rho-
dius.]
- II. Des. Erasmi de duplici copia verborum
ac rerum, c. commentario Vellkir-
chii. Lipsia 1550.

TITI LIVII
PATAVINI
TINAE HISTORIAE
PRINCIPIS

*

LIBER PRIMVS
DECADIS PRIMAE.

*Henricus
von
Nassau.*

LIPSIÆ
EXCVDEBAT GEORGIUS
HANTZSCH.

1552.

**Lehrerbücherei
der
Oberschule f. J.
Köthen/Anh.**

L. a. L.

H. in ...

TITLIVH
PATTN NINIA
TINAS HISTORIAS
BRICIPIS

LIBER
DEC

AB. 145252

L 153

LIBR. S. J. J. J.
S. J. J. J.
S. J. J. J.

TITI LIVII PA=
TAVINI HISTORIARVM AB VR=
BE CONDITA DECA=
DIS PRIMAE
LIBER PRIMVS.

ACTVRVSNE operæ=
precium sim, si à primordio ur=
bis res populi Rom. perscripse=
rim, nec satis scio: nec si sciam, di=
cere ausim. Quippe qui cum ue=
terem, tum vulgatam esse rem ui=
deam: dum noui semper scripto=
res, aut in rebus certius aliquid allaturos se, aut scri=
bendi arte rudem uetustatem superaturos credunt. Ut
cunq; erit, iuuabit tamen rerum gestarum memoria
principis terrarum populi pro uirili parte & me ip=
sum consuluisse. Et si in tanta scriptorum turba mea
fama in obscuro sit, nobilitate ac magnitudine eorum
qui nomini officient meo, me consoler. Res est præte=
rea & immensi operis, ut quæ supra septingentesi=
mum annum repetatur: & quæ ab exiguis profecta
imitijs eò creuerit, ut iam magnitudine laboret sua: &
legentium plerisq; haud dubito, quin primæ origines
proximaq; originibus, minus præbitura uoluptatis
sint, festinantibus ad hæc noua, quibus iã pridem præ=
ualentis populi uires se ipse conficiunt. Ego contra

A 2 ho

DEC. PRIMAE

hoc quoque laboris praemium petam, ut me a conspectu
 malorum, quae nostra tot per annos uidit aetas, tantis-
 per certe, dum prisca illa tota mente repeto, auertam,
 omnis expers curae, quae scribentis animum, etsi non
 flectere a uero, sollicitum tamen efficere possit. Quae
 ante conditam condendamue urbem, poetis magis de-
 cora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum mo-
 numentis traduntur: ea nec affirmare, nec refellere in
 animo est. Datur haec uenia antiquitati, ut miscendo
 humana diuinis, primordia urbium augustiora faciat.
 Et si cui populo licere oportet consecrare origines su-
 as, & ad deos referre autores: ea belli gloria est popu-
 lo Ro. ut cum suum conditorisque sui parentem Mar-
 tem potissimum ferat: tam & hoc gentes humanae pa-
 tiantur aequo animo, quam imperium patiuntur. Sed
 haec & his similia, utcumque animaduersa aut existima-
 ta erunt, haud in magno equidem ponam discrimine.
 Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum,
 quae uita, qui mores fuerint: per quos uiros, quibusque
 artibus, domi, militiaque, & partum & auctum impe-
 rium sit: labente deinde paulatim disciplina, uelut dis-
 sidentes primo mores sequatur animo: deinde ut magis
 magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites, donec
 ad haec tempora, quibus nec uitia nostra, nec remedia
 pati possumus, peruentum est. Hoc illud est praecipue
 in cognitione rerum salubre ac frugiferum, Omnis te
 exempli

LIBER I.

exempli documenta in illustri posita monumento intue-
 ri: inde tibi tuæq; reipub. quod imitere capias: inde
 fœdum inceptu, fœdum exitu, quod uites. Cæterum
 aut me amor negocij suscepti fallit, aut nulla unquam
 respublica nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis
 ditior fuit: nec in quam tam seræ auaritia luxuriaq;
 immigrauerint: nec ubi tantus, ac tam diu paupertati
 ac parsimonie honos fuerit: adeo quanto rerum mi-
 nus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitie au-
 ritiam, & abundantes uoluptates desiderium per lu-
 xum atq; libidinem pereundi, perdendiq; omnia inue-
 xere. Sed querelæ ne tum quidem gratæ futuræ, cum
 forsitan necessariæ erunt, ab initio certè tantæ ordien-
 dæ rei absint: cū bonis potius ominibus, uotisq; ac pre-
 cationibus deorum dearumq;, si ut poëtis, nobis quoq;
 mos esset, libentius inciperemus, ut
 orsis tanti operis successus
 prosperos da-
 rent.

*

A 3

Iam

AM PRIMVM omnium satis
 constat, Troia capta in ceteros
 seuitum esse Troianos, duobus,
 Aenea Antenoreq; & uetusti iure
 hospitij, & quia pacis reddendaeq;
 Helenae semper autores fuerant,
 omne ius belli Achiuos abstinuisse. Casibus deinde ua-
 rijs Antenorem cum multitudine Henetum, qui sediti-
 one ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem rege
 Pylemene ad Troia amisso, querebant: uenisse in in-
 timum maris Adriatici sinum: Euganeisq; qui inter
 mare alpesq; incolebant, pulsos, Henetos Troianosq;
 eas tenuisse terras: & in quem primum egressi sunt lo-
 cum, Troia uocatur: pagoq; inde Troia nomen est,
 gens uniuersa Veneti appellati. Aeneam ab simili cla-
 de domo profugum, sed ad maiora rerum initia ducen-
 tibus fatis, primo in Macedoniam uenisse: inde in Si-
 ciliam, quarentem sedes, delatum: ab Sicilia classe Lau-
 rentem agrum tenuisse: Troia et huic loco nomen est.
 Ibi egressi Troiani, ut quibus ab immenso propè erro-
 re nihil praeter arma & naues superesset, cum praeda
 ex agris agerent: Latinus rex Aborigenesq;, qui tum
 ea tenebant loca, ad arcendam uim aduenarum, arma-
 ti ex urbe atq; agris concurrunt. Duplex exinde fa-
 ma est: alij praelio uictum Latinum, pacem cu Aene-
 a, deinde affinitatem iunxisse tradunt: alij cum in-
 structae

LIBER I.

structæ acies constitissent, priusquam signa canerent, processisse Latinum inter primores, ducemq; aduenarum euocasse ad colloquium: percunctatum deinde qui mortales essent? unde? aut quo casu profecti domo? quidue quærentes in agrum Laurentem exissent? postquam audierit multitudinẽ Troianos esse: ducem Aeneam, filium Anchisæ & Veneris: cremata patria et domo profugos, sedem, condendæq; urbi locum quærere: et nobilitatẽ admiratũ gentis uiriq;, & animũ uel bello uel paci paratũ, dextera data fidem futuræ amicitiae sanxisse. Inde foedus ictum inter duces, inter exercitus salutationem factam. Aeneam apud Latinum fuisse in hospitio: ibi Latinum apud penates deos domesticum publico adiunxisse foedus, filia Aeneæ in matrimonium data: ea res utiq; Troianis spem affirmat tandem stabili certaq; sede finiendi erroris. Oppidum condunt. Aeneas ab nomine uxoris Lauinium appellat: breui stirps quoq; uirilis ex nouo matrimonio fuit, cui Ascanium parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigenes Troianiq; simul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat, prælatus sibi aduenam ægre patiens, simul Aeneæ Latinoq; bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abijt: uicti Rutuli, uictores Aborigines Troianiq;, ducem Latinum amisere. Inde Turnus Rutuliq; diffisi rebus, ad florentes Hetrusco-

DEC. PRIMAE

rum opes, Mezentiumq; eorum regem confugiunt, qui Cære opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minimè letus nouæ origine urbis, & tum nimio plus, quàm satis tutum esset accolis, rem Troianam crescere ratus, haud grauatim socia arma Rutulis iunxit. Aeneas aduersus tanti belli terrorem, ut animos Aboriginum sibi conciliaret, ne sub eodem iure solùm, sed etiã nomine omnes essent: Latinos utranq; gentem appellauit: nec deinde Aborigenes Troianis studio, ac fide erga regem Aeneam cessere: fretusq; his animis coalescentium in dies magis duorum populorũ Aeneas, quanquam tanta opibus Hetruria erat, ut iam non terras solùm, sed mare etiam per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum Siculũ fama nominis sui impleisset: tamen cum mœnibus bellum propulsare posset, in aciem copias eduxit. Secundum inde prælium Latinis Aeneæ etiam ultimum operum mortalium fuit. Situs est, quemcunq; eum dici ius fasq; est, super Numicum flumen. Iouem Indigetem appellant. Non dum maturus imperio Ascanius Aeneæ filius erat, tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit: tantisper tutela muliebri (tanta indoles in Lauiuia erat) res Latina et regnum auitum, paternumq; puero stetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam ueterem pro certo affirmet?) hiccine fuerit Ascanius: an maior quàm hic, Creusa matre Ilio incolumi natus, comesq;

LIBER I.

comesq; inde paternæ fugæ, quem Iulum eundem Iulia gens autorem nominis sui nuncupat. Is Ascanius ubicunq; & quacunq; matre genitus (certè natum Aenea constat) abundante Lauinij multitudine, florentem iam (ut tum res erant) atq; opulentam urbem matri, seu nouercæ reliquit: nouam ipse aliam sub Albano monte condidit, quæ ab situ porrectæ in dorso urbis longa Alba appellata. Inter Lauinium & Albam longam coloniam deductam triginta fermè interfuere anni, tantum tamen opes creuerant, maximè fuis Hetruscis, ut ne morte quidem Aeneæ, nec deinde inter muliobrem tutelam rudimentumq; primum puerilis regni mouere arma aut Mezentius Hetrusciq;, aut ulli alij accolæ ausi sint. Pax ita conuenerat, ut Hetruscis Latinisq; fluius Albula, quem nunc Tyberim uocant, finis esset. Syluius deinde regnat Ascanij filius, casu quodam in syluis natus: is Acneam Syluium creat: is deinde Latinum Syluium: ab eo coloniæ aliquot deductæ, Prisci Latini appellati: mansit Syluius, postea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt, Latino Alba ortus, Alba Atis, Aty Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, qui in traiectu Albulae amnis submersus, celebre ad posteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Tyberini filius, post Agrippam Romulus Syluius à patre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipse ictus regnum per manus tradi-

A 5 dit:

DEC. PRIMAE

dit: is sepultus in eo colle, qui nunc est pars Romanae
urbis, cognomen colli fecit. Proca deinde regnat: is
Numitorem atq; Amulium procreat: Numitori, qui
stirpis maximus erat, regnum uetustum Sylviae genis
legat: plus tamen uis potuit, quam uoluntas patris,
aut uerecundia etatis: pulso fratre Amulius regnat:
addit sceleri scelus, stirpem fratris uirilem interimit:
fratris filiae Rheae Sylviae per speciem honoris, cum
uestalem eam legisset, perpetua uirginitate spem par-
tus adimit. Sed debebatur (ut opinor) fatis tanta ori-
go urbis, maximiq; secundum deorum opes imperij
principium: ui compressa uestalis, cum geminum par-
tum edidisset, seu ita rata, seu quia deus autor culpae
honestior erat, Martem incertae stirpis patrem nun-
cupat. Sed nec dii, nec homines aut ipsam, aut stirpem
a crudelitate regia uindicant: sacerdos uincta in custo-
diam datur, pueros in profluentem aquam mitti iu-
bet. Sorte quadam diuinitus super ripas Tyberis effu-
sus lenibus stagnis, nec adiri uquam ad iusti cursum
poterat amnis, et posse quamuis languida mergi aqua
infantes, spem ferentibus dabat. Ita uelut defuncti re-
gis imperio, in proxima alluue, ubi unc ficus rumina-
lis est (Romularem uocatam ferunt) pueros expo-
nunt: uastae tum in ijs locis solitudines erant. Tenet
fama, cum fluitantem alucum, quo expositi erant pu-
eri, tenuis in sicco aqua destituisset, lupam sitientem
ex mon

LIBER I.

ex montibus, qui circa sunt, ad puerilem uagatum cur-
 sum flexisse: eam summissas infantibus adeo mitē prae-
 buisse mammas, ut lingua lambentem pueros magister
 regij pecoris inuenerit (Faustulo fuisse nomen ferunt)
 ab eo ad stabula Laurentiae uxori educandos datos.
 Sunt qui Laurentiam uulgato corpore lupam inter
 pastores uocatam putent: inde locum fabulae ac mira-
 culo datum. Ita geniti, ita educati, cum primum ado-
 leuit aetas, nec in stabulis, nec ad pecora segnes, uenan-
 do peragrarē saltus: hinc robore corporibus animisq;
 sumpto, iam non feras tantum subsistere, sed in latro-
 nes praeda onustos impetum facere, pastoribusq; rapta
 diuidere: et cū his, crescente in dies grege iuuenū, feri-
 aset iocos celebrare. Iā tum in Palatino monte Luper
 cal hoc fuisse ludicrū ferunt, et à Palanteo urbe Arca-
 dica Palatium, deinde Palatinum mōtem appellatum.
 Ibi Euandrum qui ex eo genere Arcadum multis antē
 tempestatibus ea tenuerat loca, solenne allatum ex Ar-
 cadia instituisse, ut nudi iuuenes Lycaum pana uene-
 rantes, per luxum atq; lasciuiam currerent: quem Ro-
 mani deinde uocarunt Inuum. Huic deditis ludicro,
 cum solenne uotum esset, insidiatos ob iram praedae a-
 missae latrones, cum Romulus ui se defendisset, Re-
 num coepisse: captum regi Amulio tradidisse, ultro
 accusantes: crimini maxime dabant in Numitoris a-
 gros ab his impetum fieri: inde eos collecta iuuenum
 manus

DEC. PRIMAE

manu hostilem in modum praedas agere: sic Numitori
 ad supplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fau-
 stulo spes fuerat regiam stirpem apud se educari: nam
 & expositos iussu regis infantes sciebat, & tempus,
 quo ipse eos sustulisset, ad idipsum congruere: sed rem
 immaturam, nisi aut per occasionem, aut per necessi-
 tatem aperiri noluerat. Necessitas prior uenit. Ita
 metu subactus, Romulo rem aperit. Forte & Numi-
 tori, cum in custodia Remum haberet: audissetq; ge-
 minos esse fratres: comparando eorum aetatem, & ip-
 sam minimè seruilem indolem, tetigerat animum me-
 moria nepotum: sciscitandoq; eodem peruenit, ut haud
 procul esset, quin Remum agnosceret: Ita undiq; regi
 dolus neccitur. Romulus non cum globo iuuenum (nec
 enim erat ad uim apertam par) sed alijs alio itinere
 iussis certo tempore ad regiam uenire pastoribus, ad
 regem impetum facit: & à domo Numitoris alia com-
 parata manu, adiuuat Remus: ita regem obtruncant.
 VI Numitor inter primum tumultum hostes inuasisse ur-
 bem, atq; ad ortos regiam dictitans, cum pubem Alba-
 nam in arcem praesidio armisq; obtinendam aduocas-
 set: posteaquam iuuenes perpetrata caede pergere ad
 se gratulantes uidit: extemplo aduocato consilio, sce-
 lera in se fratris, originem nepotum, ut geniti, ut edu-
 cati, ut cogniti essent, eadem deinceps Tyranni, seq;
 eius autorem ostendit. Iuuenes per mediam concio-
 nem

LIBER I.

nem agmine ingressi, cum auum regem salutassent: secuta ex omni multitudine conseniens uox, ratum nomen imperiumq; regi effecit. Ita Numitori Albana permissa re, Romulum, Remumq; cupido coepit, in ijs locis ubi expositi, ubiq; educati erant, urbis condendae: & supererat multitudo Albanorum Latinorumq;: ad id pastores quoque accesserant, qui omnes facile spernere facerent: paruum Albam, paruum Lauinium, praecae urbe quae conderetur, fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum, regni cupido, atq; inde foedum certamen coortum a satis miti principio: quoniam gemini essent, nec aetatis uerecundia discrimen facere posset: ut dij in quorum tutela ea loca essent, augurijs legerent, qui nomen nouae urbi daret, qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium uenisse fertur, sex uultures. iamq; nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrunq; regem sua multitudo consaluta uerat: tempore illi praeccepto, at hi numero auum regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi certamine irarum ad caedem uertuntur: ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est: ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros: inde ab irato Romulo, cum uerbis quoq; increpitans adiecisset: sic deinde, quicumq; alius transiliet moenia mea: interfectum.

Ita

DEC. PRIMAE

Ita solus potitus imperio Romulus: condita urbs con-
 ditoris nomine appellata. Palatinum primum, in quo
 ipse erat educatus, munit: sacra dijs alijs Albano ri-
 tu, Græco Herculi, ut ab Euandro instituta erant, fa-
 cit. Herculem in ea loca Geryone interempto boues
 mira specie abegisse memorant, ac propè Tyberim flu-
 uium qua præ se armentum agens nando traiecerat:
 loco herbido, ut quiete et pabulo læto reficeret boues,
 & ipsum fessum uia procubuisse: ibi cum eum cibo ui-
 noq; grauatum sopor oppressisset, pastor accola eius
 loci, nomine Cacus, ferox uiribus, captus pulchritudi-
 ne bouum, cum auertere eam prædam uellet: quia sic a-
 gendo armentum in speluncam compulisset, ipsa uesti-
 gia quærentem dominum eò deductura erant: auersos
 boues eximium quenq; pulchritudine, caudis in spe-
 luncam traxit. Hercules ad primam auroram somno
 excitus, cum gregem perlustrasset oculis, & partem
 abesse numero sensisset, pergit ad proximam spelun-
 cam, si fortè eò uestigia ferrent: quæ ubi omnia foras
 uersa uidit, nec in partem aliam ferre: confusus, atq; in-
 certus animi, ex loco infesto agere porrò armentum
 cocepit. Inde cum actæ boues quædam ad desiderium
 (ut fit) relictarum mugissent, reddita inclusarum ex
 spelunca bouum uox Herculem conuertit: quem cum
 uadentem ad speluncam Cacus ui prohibere conatus
 esset, ictus claua, fidem pastorum nequicquam inuo-
 cans,

LIBER I.

cans, morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneso, autoritate magis, quam imperio regebat loca: uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: uenerabilior diuinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes fuerant. Is tum Euander concursu pastorum trepidantium circa aduenam manifestæ reum cædis excitus, postquam facinus, facinorisq; causam audiuit, habitum formãq; uiri aliquantum ampliorem augustioremq; humana intuens, rogitat, qui uir esset? ubi nomen patremq; ac patriam accepit: Ioue nate Hercules salue, inquit: te mihi mater ueridica interpres, deum aucturum coelestium numerum cecinit: tibiq; aram hinc dicatum iri, quam opulentissima olim in terris gens maximam uocet, tuoq; ritu colat. Dextra Hercules data accipere se omen, impleturumq; fata, ara condita atq; dicata, ait. Ibi tum primum boue eximia capta de grege sacrum, adhibitis ad ministerium dapemq; Potitijs ac Pinarijs, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant, factum. Fortè ita euenit, ut Potitij ad tempus præsto essent, ijsq; exta apponerentur: Pinarij extis adestis ad cæteram uenirent dapem: inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis solenibus uescerentur. Potitij ab Euandro edocti antistites sacri eius permultas ætates fuerunt, donec tradito seruis

DEC. PRIMAE

seruis publicis solenni familiae ministerio, genus omne Potitiorum interijt. Hæc tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscepit, iam tum immortalitatis uirtute partæ, ad quam cum sua fata ducebant, fautor. Rebus diuinis ritè perpetratis, uocataq; ad consilium multitudine, quæ coalescere in populi unius corpus nulla re, præterquam legibus poterat, iura dedit: quæ ita sancta generi hominum agresti fore ratus, si se ipse uenerabilem insignibus imperij fecisset, cum cætero habitu se augustiorem, tum maxime licitoribus duodecim sumptis fecit. Alij ab numero auium quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum putant. Me haud poenitet eorum sententiæ esse, quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruscis finitimis, unde sella curulis, unde toga prætexta sumpta est, numerum quoq; ipsum ductum placet: & ita habuisse Hetruscos, quòd ex duodecim populis communiter creato rege, singulos singuli populi lictores dederint. Crescebat interim urbs munitioibus, alia atq; alia appetendo loca: cum in spem magis futuræ multitudinis, quàm ad id quod tum hominum erat, munirent. deinde ne uana urbis magnitudo esset, adiiciendæ multitudinis causa, uetere consilio condentium urbes, qui obscuram atq; humilem conciendo ad se multitudinem, natam è terra sibi prolem mentiebantur: locum qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos est, asy-
lum

LIBER I.

lumi aperit: eò ex finitimis populis turba omnis, sine discrimine liber an seruus esset, auida nouarum rerum perfugit: idq; primum ad coeptam magnitudinem roboris fuit. Cum iam uirium haud poeniteret, consilium deinde uiribus paret: centum creat senatores: siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui creari patres possent. Patres certè ab honore, patricijq; progenies eorum, appellati. Iam res Romana adeo erat ualida, ut cuilibet finitimarum ciuitatum bello par esset: sed penuria mulierum hominis ætatem duratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi spes prolis, nec cum finitimis connubia essent. Tum ex consilio patrum Romulus legatos circa uicinas gentes misit, qui societatem connubiumq; nouo populo peterent. Vrbes quoq; ut cætera, ex infimo nasci: deinde quas sua uirtus ac dii iuuent, magnas opes magnumq; nomen sibi facere: satis scire origini Romanæ & deos affuisse, & non defuturam uirtutem: proinde ne grauariantur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Nusquã benignè legatio audita est: adeo simul omnes spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi ac posteris suis metuebant: à plebisq; rogitantibus dimissi, ecquod foeminis quoq; asylum aperuissent? id enim demum compar connubium fore. Aegrè id Romana pubes passa: & haud dubiè ad uim res spectare coepit: cui tempus locumq; aptum

B ut da

DEC. PRIMAE

ut daret Romulus ægritudinem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno equestri solennes: Cōfualia uocat. Indici deinde finitimis spectaculum iubet: quantoq; apparatu tum sciebant aut poterant, cōcelebrant, ut rem claram expectatamq; facerent. Multi mortales conuenere, studio etiam uidendæ nouæ urbis, maxime proximi quiq; Ceninenses, Crustumini, Antemnates. Iam Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus uenit: inuitati hospitaliter per domos, cum situm moeniaq; & frequentem tectis urbem uidissent, mirantur tam breui rem Romanam creuisse. Vbi spectaculi tempus uenit, deditaq; cōmentes cum oculis erant, tum ex composito orta uis: signoq; dato iuuentus Romana ad capiendas uirgines discurret: magna pars sorte, ut in quem quæq; inciderat, raptæ, quasdam forma excellentes primoribus patrum destinatas ex plebe homines, quibus datum negotium erat, domos deferebant. Vnam longè ante alias specie ac pulcritudine insignem à globo Talassij cuiusdam raptam ferunt: multisq; sciscitantibus cuinam eam ferrent, identidem, ne quis uiolaret, Talassio ferri clamitatum: inde nuptialem hanc uocem factam. Turbato per metum ludicro, moesti parentes uirginum profugiunt, incusantes uiolati hospitij fœdus: Deumq; inuocantes, cuius ad solenne ludosq; per fas ac fidem decepti uenissent. Nec raptis aut spes de se melior, aut indignatio

LIBER I.

dignatio est minor: sed ipse Romulus circumibat docebatq; patrum id superbia factum, qui connubium finitimis negassent: illas tamen in matrimonio in societate, fortunarum omnium ciuitatisq; et, quo nihil charius humano generi sit, liberum fore: mollirent modo iras, et quibus fors corpora dedisset, darent animos: sepe ex iniuria postmodum gratiam ortam: eoque melioribus usuras iuris, quam annixurus pro se quisque sit, ut cum sua uice functus officio sit, parentum etiam, patriaeque expleat desiderium. Accedebant blanditiae uirorum factum purgantium cupiditate atque amore: quae maxime ad muliebre ingenium efficaces preces sunt. Iam ad modum mitigati animi raptis erant. At raptarum parietes tum maxime sordida ueste, lacrymisque et querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indignationes continebant, sed congregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabinorum: et legationes eorumque maximum Tatiij nomen in his regionibus erat, conueniebant. Ceninenses Crustuminique et Antemnates erant, ad quos eius iniuriae pars pertinebat: lente agere ipsi Tatio Sabini que uisi sunt. Ipsi inter se tres populi communiter bellum parant: nec Crustumini quidem atque Antemnates pro ardore, iraque Ceninensium satis se impigre mouent: ita per seipsam nomen Ceninum in agrum Romanum impetum facit: sed effuse uastatibus. fit obuius cum exercitu Romulo, leuique certamine docet uanum sine uiribus. iram esse: exercitum subdit fugatque, fusum persequitur

B 2

regem

DEC. PRIMAE

regem in praelio obtinuit & spoliat: duce hostium
 occiso, urbem primo impetu capit: Inde exercitu ui-
 ctore reducto, ipse cum factis uir magnificus, tum fa-
 ctorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium
 caesi suspensa, fabricato ad id apte ferculo, gerens in
 Capitolium ascendit: ibiq; ea cum ad quercum pastori-
 bus sacram deposuisset, simul cum dono designauit tē-
 plo Iouis fines, cognomenq; addidit Deo: Iupiter Fe-
 retri, inquit, haec tibi uictor Romulus rex regia arma
 fero, templumq; ijs regionibus quas modo animo meta-
 tus sum, dedico: sedem opimis spolijs quae regibus du-
 cibusq; hostium caesis me autorem sequentes posteri
 ferent. Haec templi est origo, quod primum omnium
 Romae sacratum est. Ita deinde dijs uisum, nec irritā
 conditoris templi uocem esse, qua laturus eo spolia po-
 steros nuncupauit: nec multitudine compositum eius do-
 ni uulgari laudem, bina postea inter tot annos, tot bel-
 la opima parta sunt spolia: adeo rara eius fortuna de-
 coris fuit. Dum ea tibi Romani gerunt Antemnatum
 exercitus per occasionem ac solitudinem hostiliter in
 fines Romanos incursionem facit: raptim & ad hos
 Romana legio ducta, palantes in agris oppressit. Fusi
 sunt igitur primo impetu & clamore hostes: oppidum
 captum, dupliciq; uictoria ouantem Romulum Her-
 silia coniunx precibus raptarum fatigata, orat, ut pa-
 renibus earum det ueniam, & in ciuitatem accipiat:
 ita rem

XI

LIBER I.

ita rem coalescere cōcordia posse, facile impetratum. Inde contra Crustuminos profectus, bellum inferentes: ibi minus etiam, quòd alienis cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. Vtroq; coloniæ missæ: plures inuenti, qui propter ubertatem terræ in Crustuminum nomina darent: & Romam inde frequenter migratum est, à parentibus maximè, ac propinquis raptarū. Nouissimum ab Sabinis bellum ortum, multoq; id maximum fuit: nihil enim per iram aut cupiditatem actū est: nec ostenderunt bellum prius, quàm intulerunt: cōsilio etiam additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci: huius filiam uirginem auro corrumpit Tatius, ut armatos in arcem accipiat. aquam fortè ea tum sacris extra mœnia petitem iterat. accepti obrutam armis necauere: seu ut ui capta potius arx uideretur, seu prodendi exempli causa: nequid usquam fidum proditori esset. Additur fabulæ, quòd uulgo Sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo, gemmatosq; magna specie annulos habuerint: pepigisse eam quod in sinistris manibus haberent: eo scuta illi pro aureis donis cōgesta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in sinistris manibus esset, decreto arma petisse dicant: & fraude uisam agere, sua ipsam peremptam mercede. Tenuere tamen arcem Sabini: atque inde postera die, cum Romanus exercitus instructus, quod inter Palatinum Capitolinumq; collem campi est, comple-

B 3 set,

DEC. PRIMAE

set: non prius descenderunt in equum, quam ira & cupiditate recuperandae arcis stimulante animos in aduersum Romani subiere. Principes utrinque pugnam ciebant: ab Sabinis Metius Curtius, ab Romanis Hostius Hostilius. hic rem Romanam iniquo loco ad prima signa animo atque audacia sustinebat. Ut Hostius cecidit, confestim Romana inclinatur acies, fusaque est ad ueterem portam palatij. Romulus & ipse turba fugientium actus, arma ad coelum tollens: Iupiter tuis, inquit, iussus auibus hic in Palatino prima urbi fundamenta ieci: arcem iam scelere emptam Sabinis habent: inde huc armati superata media ualle tendunt: at tu pater Deum hominumque, hinc saltem arce hostes: de me terrorem Romanis, fugamque foedam siste: hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua praesenti ope seruatam urbem esse, uoueo. Haec precatus, ueluti sensisset auditas preces: Hinc, inquit, Romani Iupiter optimus maximus resistere atque iterare pugnam iubet. Restitere Romani, tanquam caelesti uoce iussi: ipse ad primores Romulus prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat, & effusos egerat Romanos, toto quantum foro spacium est: nec procul iam a porta Palatij erat, clamitans, Vicinus perfidos hospites, imbelles hostes: iam sciunt longe aliud esse uirgines rapere, aliud pugnare cum uiris. In eum haec alacriorem cum globo ferocissimorum

rum

LIBER I.

rum iuuenum Romulus impetum facit: ex equo tum
 fortè Metius pugnabat, eò pelli facilius fuit: pulsum
 Romani persequuntur: & alia Romana acies auda-
 cia regis accensa, fundit Sabinos. Metius in paludem
 sese strepitu sequentium trepidante equo coniecit: a-
 uerteratq; ea res etiam Sabinos tanti periculo uiri. Et
 ille quidem annuentibus ac uocantibus suis, fauore
 multorum addito animo, euadit. Romani Sabiniq; in
 media conualle duorum montium redintegrant præli-
 um: sed res Romana erat superior. tum Sabinae muli-
 eres, quarum ex iniuria bellum ortum erat, criminibus
 passis, scissaq; ueste, uictis malis muliebri pauore, au-
 se se inter tela uolantia inferre: ex transuerso impetu
 facto, dirimere infestas acies, dirimere iras: hinc pa-
 tres, hinc uiros orantes, ne se sanguine nefando soce-
 ri, generiq; respergerent: ne parricidio macularèt par-
 tus suos: nepotum illi, liberum hi progeniem. si affini-
 tatis inter uos, si cõnubij piget, in nos uertite iras: nos
 causa belli, nos uulnerum ac cædium uiris ac parentibus
 sumus: melius peribimus, q̃ sine alteris uestrum uiduæ,
 aut orbæ uiuemus. Mouet res tum multitudinem, tum
 duces: silentium et repentina fit q̃es: inde ad foedus fa-
 ciendū duces prodeunt: nec pacē modò, sed ciuitatem
 unā ex duabus faciunt: regnū cõsociant, impiū omne
 cõferūt Romā. Ita geminata urbe, ut Sabinis tñ aliqd
 daretur, Quirites à Curibus appellati: monumentum

P

B 4 eius

*Quirites aliq̃
 uelle fide*

DEC. PRIMAE

eius pugnae, ubi primum ex profunda emerſus palude equum Curtius in uado ſtatuit, Curtium lacum appellarunt. Ex bello tam trifti læta repente pax chariores Sabinas uiris ac parentibus: & ante omneis Romulo ipſi fecit. Itaq; cum populum in curias triginta diuideret, nomina earum curijs impoſuit. id non traditur, cum haud dubie aliquanto numerus maior hoc mulierum fuerit: ætate, an dignitatibus ſuis uirorumue, an ſorte lectæ ſint, quæ nomina curijs darent. Eodem tẽpore & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt, Ramneſes ab Romulo, ab Tito Tatio, Titieneſes appellati: Lucerum nominis & originis cauſa incerta eſt. Inde non modo commune, ſed concors etiam regnum duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis X^{IV} Tatij legatos Laurentium pulſant: cumq; Laurentes iure gentium agerent, apud Tatum gratia ſuorum, & preces plus poterant: igitur illorum pœnam in ſe uertit: nam Lauinij, cum ad ſolenne ſacrificium eò ueniſſet, concurſu factò interficitur. Eam rem minus ægrè quàm dignum erat, tuliffe Romulum ferunt: ſeu ob infidam ſocietatem regni, ſeu quia haud iniuria caeſum credebat. Itaq; bello quidem abſtinuit. ut tamen expiarentur legatorum iniuriæ, regisq; cædes, fœdus inter Romam Lauiniumq; urbes renouatum eſt. Et cum his quidem inſperata pax erat, aliud multò propius, atq; in ipſis propè portis bellum ortum. Fidenates

LIBER I.

denates nimis uicinas propè se conualescere opes rati,
 prius quàm tantum roboris esset, quantum futurum
 apparebat, occupant bellum facere: iuuentute arma=
 ta immissa, uastatur agri quod inter urbem ac Fidenas
 est. Inde ad læuam uersi, quia dextra Tyberis arcebat
 cum magna trepidatione agrestium populantur: tu=
 multusq; repens ex agris in urbem illatus pro nuntio
 fuit. Excitus Romulus (neq; enim dilationem pati tã
 uicinum bellum poterat) exercitum educit: castra à Fi=
 denis mille passuum uocat: ibi modico præsidio reli=
 cto, egressus omnibus copijs, partem militum locis cir=
 ca densa obsita uirgulta obscuris subsidere in insidijs
 iussit: cū parte maiore atq; omni equitatu profectus,
 id quod quærebat, tumultuoso & minaci genere pug=
 næ obæquitando ipsis propè portis hostem exciuit:
 fugæ quoq; quæ simulanda erat, eadem equestris pug=
 na causam minus mirabilem dedit: & cū uelut inter
 pugnæ fugæq; consilium trepidante equitatu pedes
 quoq; referret gradum, plenis repente portis effusi ho=
 stes, impulsa Romana acie, studio instandi sequendiq;
 trahuntur ad locum insidiarum: inde subito exorti
 Romani, transuersam inuadunt hostium aciē: addunt
 pauorem mota è castris signa eorum, qui in præsidio
 relictī fuerant: ita multiplici terrore perculsi Fidenas=
 tes, prius penè quàm Romulus, quiq; cum eo equites
 erant, circumagerent frænis equos, terga uertunt:

B S mul

DEC. PRIMAE

multoq; effusius, quippe uera fuga, qui simulantes
 paulò ante secuti erant, oppidum reppetebant: non ta-
 men eripuerunt se hosti. Hærens in terga Romanus, pri-
 us quàm fores portarum obijcerentur, uelut agmine
 uno irrumpit. Belli fidenatis contagione iritati Ve-
 ientium animi, & consanguinitate: nam Fidenates
 quoq; Hetrusci fuerunt: & quòd ipsa propinquitas lo-
 ci, si Romana arma omnibus infesta finitimis essent sti-
 mulabat: in fines Romanos excurrerunt, populabun-
 di magis, quàm iusti more belli. Itaq; non castris posi-
 tis, non expectato hostium exercitu, raptam ex agris
 prædam portantes, Veios rediere. Romanus contra,
 postquam hostem in agris non inuenit, dimicationi
 ultimæ instructus intentusq;, Tyberim transit: quem
 postquam castra ponere, & ad urbem accessurum Ve-
 ientes audiuerunt, obuiam egressi, ut potius acie decera-
 nerent, quàm inclusi de tectis mœnibusq; dimicarent:
 ibi uiribus nulla parte adiutis, tantum ueterani robo-
 re exercitus rex Romanus uicit: persecutusq; fusos ad
 mœnia hostes, urbe ualida moris ac situ ipso munita
 abstinuit: agros rediens uastat, ulciscendi magis, q̄
 prædæ studio: eaq; clade haud minus, quàm aduersa
 pugna subacti Veientes, pacem petitum oratores Ro-
 mam mittunt: agri parte multatis in centum annos in-
 ducia data. Hæc ferme Romulo regnante domi, mili-
 tiaq; gesta: quorū nihil absorum fidei diuinæ originis
 diuini

LIBER I.

diuinitatisq; post mortem creditæ, fuit: nō animus in regno auito recupando, nō condendæ urbis cōsiliū, nō bello ac pace firmandæ: ab illo enim profecto uiribus datis tantum ualuit, ut in quadraginta deinde annos tutā pacem haberet: multitudini tamen gratior fuit q̄ patribus: lōgē ante alios acceptissimus militū animis: trecētosq; armatos ad custodiā corporis, quos Celeres appellauit, nō in bello solum, sed etiā in pace habuit. His immortalibus editis opibus, cum ad exercitū recensendum cōcionem in cāpo ad Capræ paludem haberet, subito coorta tempestas cū magno fragore tonitribusq; tā denso regem opuit nimbo, ut cōspectū ei cōtioni abstulerit: nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes sedato tandē pauore, postq̄ ex tā turbido die serena et tranq̄lla lux redijt, ubi uacuum sedē regiā uidit, etsi satis credebat patribus, q̄ proximi steterāt, sublimem raptū procella: tñ uelut orbitatis metu iēta, moestū aliquā diu silentiū obtinuit: deinde à paucis initio factō, deū deo natum, regē parētēq; urbis Romanæ saluere uniuersi Romulū iubent pacem precib9 exposcūt, uti uolens propitius suā semp sospitet progeniē. Fuisse credo tū quoq; aliquos q̄ disceptū regē patrū manib9 taciti arguerēt: manauit. n. hæc quoq; sed p̄ obscura fama. illā alterā admiratio uiri, et pauor præfens nobilitauit. Cōsilio etiā unius hominis addita rei dī fides: nāq; Procul9 Iulius sollicita ciuitate desiderio regis, et

DEC. PRIMAE

in fensa patribus, grauis, ut traditur, quamuis magnae
rei autor, in contionem prodit: Romulus, inquit, Qui
rites parens urbis huius prima hodierna luce caelo re=
pente delapsus, se mihi obuium dedit: cum perfusus hor
rore uenerabundusq; astitissem, petens precibus, ut cō
tra intueri fas esset: Abi, nuntia, inquit, Romanis coe
lestes ita uelle, ut mea Roma caput orbis terrarum sit.
Proinde rem militarem colant, sciantq;, & ita poste=
ris tradant, nullas opes humanas armis Romanis resi=
stere posse. haec, inquit, locutus, sublimis abiit. Mi=
rum, quantum illi uiro nuncianti haec fides fuerit,
quamq; desiderium Romuli apud plebem exercitumq;
facta fide immortalitatis, lenitum sit. Patrum interim
animos certamen regni ac cupido uersabat: necdum à
singulis, quia nemo magnopere eminebat in nouo po=
pulo, peruenerant factiones: inter ordines certaba=
tur. Oriundi ab Sabinis, ne, quia post Tatij mortem
ab sua parte non erat regnatum in societate aequa, pos=
sessionem imperij amitterent, sui corporis creari re=
gem uolebant. Romani ueteres peregrinum regem
*as*pernabantur. In uarijs uoluntatibus, regem tamen
omnes uolebant, libertatis dulcedine nōdum experta.
Timor deinde patres incessit, ne ciuitatem sine impe=
rio, exercitum sine duce, multarum circa ciuitatum
irritatis animis uis aliqua externa ordiretur: & esse
igitur aliquot caput placebat, & nemo alteri conce=
dere

LIBER I.

+ dere in animum inducebat. Itaq; rem inter se centum patres, decem decurijs factis, singulisq; in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociant: decem imperitabant, unus cum insignibus imperij & licitoribus erat: quinque dierum spacio fiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annumq; interuallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoq; tenet nomen, interregnum appellatum. Fremere deinde plebs multiplicatam seruitutem: centum pro uno dominos factos: nec ultra, nisi regem & ab ipsis creatum uidebatur passuri. Cum sensissent ea moueri patres, offerendum ultro rati quod amissuri erant, ita gratiam in eunt, summa potestate populo permissa, ut non plus darent iuris quam detinerent. Decreuerunt enim, ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent: hodieq; in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius, uti ademptum: priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres autores fiunt. Tum interrex contione aduocata, Quod bonum, faustum, felixq; sit, inquit, Quirities regem create, ita patribus uisum est: patres deinde, si dignum qui secundus ab Romulo numeretur, crearitis autores fient. Adeo id gratum plebi fuit, ut, ne uicti beneficio uiderentur, id modo sciscirent iuberentq;, ut senatus decerneret, qui Romæ regnaret. Incluta iustitia, religioq; ea tempestate Numæ Pom=

DEC. PRIMÆ

mæ Pompilij erat. Curibus Sabinis habitabat consul-
 tissimus uir, ut in illa quisquam ætate esse poterat, om-
 nis diuini atq; humani iuris. Autorem doctrinæ eius,
 quia non extat alius, falso Samium Pythagoram e-
 dunt: quem Seruio Tullo regnante Romæ, centum annis
 post annos, in ultima Italiæ ora circa Metapon-
 tum Heracleamq; & Crotonem iuuenum æmulanti-
 um studia cœtus habuisse constat. ex quibus locis, etsi
 eiusdem ætatis fuisset, quæ fama in Sabinos, aut quo
 linguæ commertio quenquam ad cupiditatem discen-
 di exciuisset? quouè præsidio unus per tot gentes dis-
 sonas sermone, moribusq; peruenisset? Supte igitur
 ingenio temperatum animum uirtutibus fuisse opinor
 magis: instructumq; nõ tam peregrinis artibus, quam
 disciplina tetrica, ac tristi ueterum Sabinorum: quo
 genere nullum quondam incorruptius fuit. Audito no-
 mine Numæ patres Romani, quanquam inclinari o-
 pes ad Sabinos, rege inde sumpto, uidebantur: tamen
 neq; se quisquam, nec factionis suæ alium, nec deniq;
 patrum aut ciuium quenquam præferre illi uiro ausi,
 ad unum omnes Numæ Pompilio regnum deferendum
 decernunt. Accitus, sicut Romulus augurato in urbe
 condenda regnum adeptus est, de se quoq; deos consu-
 li iussit. inde ab augure, cui deinde honoris gratia pub-
 licum id perpetuumq; sacerdotium fuit, deductus in
 arcem, in lapide ad meridiem uersus confedit. augur
 ad leuam

LIBER I.

ad laeuam eius capite uelatu sedem cepit, dextra manu baculum sine nodo aduncum tenens, quem lituum appellauerunt: inde ubi prospectu in urbem agrumq; capto, deos precatus, regiones ab oriente ad occasum determinauit: dextras ad meridiem partes, leuasq; ad septentrionem esse dixit: signum contra quod longissime conspectum oculi ferebant, animo finiuit: tum lituo in laeuam manum translato, dextra in capite Numae imposita, precatus est ita: Iupiter pater, si est fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regem Romae esse, ut tua signa nobis certa ac clara sint inter eos fines, quos feci. Tum peregit uerbis auspicia quae mitti uellet. quibus missis, declaratus rex Numa, de templo descendit: qui regno ita potitus. urbem nouam conditam ui & armis, iure eam legibusq; ac moribus de integro condere parat. quibus cum inter bella assuescere uideret non posse: quippe essetatis militia animis: mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus, Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis belliq; fecit: apertus ut in armis esse ciuitatem, clausus pacatos circa omnes populos significaret. Bis deinde post Numa regnum clausus fuit: semel T. Manlio consule, post Punicum primum perfectum bellum, iterum, quod nostrae aetati dii dederunt ut uideremus, post bellum Actiacum ab imperatore Cesare Augusto pace terra mariq; parta.

Clauso

DEC. PRIMAE

Clauso eo, cum omnium circa finitimorum societate ac foederibus iunxisset animos: positis externorum periculorum curis, ne luxuriarent ocio animi, quos metus hostium disciplinaque militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis seculis rudem, efficacissimam, deorum metum iniiciendum ratus est. qui cum descendere ad animos sine aliquo commento miraculi non posset: simulat sibi cum dea Aegeria congressus nocturnos esse: eius se monitu, quae acceptissima dijs essent, sacra instituire: sacerdotes suos cuique deorum praeficere: atque omnium primum ad cursum lunae in duodecim menses describit annum: quem quia tricenos dies singulis mensibus luna non explet, desuntque dies solido anno, qui solstitiali circumagitur orbe: intercalares mensibus interponendo ita dispensavit, ut uigesimoquarto quoque anno ad metam eandem solis, unde orsi essent, plenis annorum omnium spatij dies congruerent. Idem nefastos dies, fastosque fecit, quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat. Tum sacerdotibus creandis animum adiecit, quanquam ipse plurima sacra obibat: ea maxime quae nunc ad Dialem flaminem pertinent. sed quia in ciuitate bellicosa plures Romuli, quam Numae similes reges putabat fore, iturosque ipsos ad bella, ne sacra regiae uicis desererentur, Flaminem Ioui assiduum sacerdotem creauit: insignique eum ueste, & curuli

LIBER I.

Et curuli regia sella adornauit. huic duos flamines ad
 iecit: Marti unum, alterum Quirino. Virginesq; Ve
 stæ legit: Alba oriundum sacerdotium, Et genti con
 ditoris haud alienum his, ut assidue templi antistites
 essent, stipendiũ de publico statuit: uirginitate alijsq;
 cærimonijs uenerabiles ac sanctas fecit. Salios item du
 odecim Marti Gradiuo legit, tunicaq; pictæ insigne
 dedit, Et super tunicam æneum pectori tegumen: cœ
 lestiaq; arma, quæ ancilia appellantur, ferre, ac per
 urbem ire canentes carmina cum tripudijs solennijs
 saltatu iussit. Põtificem deinde Numa Marcium Mar
 ci filium ex patribus legit: eiq; sacra omnia exscripta
 exsignataq; attribuit: quibus hostijs, quibus diebus,
 ad quæ templa sacra fierent: atq; unde in eos sumptus
 pecunia erogaretur. cætera quoq; omnia publica pri
 uataq; sacra pontificis scitis subiecit: ut esset quò con
 sultum plebs ueniret: nequid diuini iuris negligendo
 patrios ritus, peregrinosq; asciscendo turbaretur.
 nec cœlestes modò cærimonias, sed iusta quoq; fune
 bria, placandosq; manes ut idem pontifex edoceret:
 quæq; prodigia fulminibus, alioũe quo uisu missa su
 sciperentur, atq; curarentur ad ea elicienda ex men
 tibus diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit:
 XXI deumq; consuluit augurijs quæ suscipienda essent. ad
 hæc consultanda procurandaq; multitudo omni a
 ui Et armis conuersa, Et animi aliquid agendo occu
 pati

C

pati

DEC. PRIMAE

pati erant: & deorum assidua insidens cura, cum in-
 terresse rebus humanis coeleste numen uideretur, ea pi-
 etate omnium pectora imbuerat, ut fides ac iusturan-
 dum propulso legum ac poenarum metu ciuitatem re-
 gerent. & cum ipsi se homines in regis, uelut unici ex
 empli, mores formarent: tum finitimi etiam populi,
 qui ante castra, non urbem positam in medio ad solici-
 tandam omnium pacem crediderant, in eam uerecun-
 diam adducti sunt, ut ciuitatem totam in cultum uer-
 sam deorum, uiolari ducerent nefas. Lucus erat, quem
 medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua:
 quò quia se persepe Numa sine arbitris, uelut ad con-
 gressum, inferebat, Camoenis eum lucum sacrauit,
 quòd earum sibi consilia cum coniuge sua Aegeria es-
 sent: & soli Fidei solenne instituit. ad id sacrarium fla-
 mines bigis curru arctuato uehi iussit manuq; ad digi-
 tos usq; inuoluta rem diuinam facere: significantes fi-
 dem tutandã, sedemq; eius etiam in dextris sacratam
 esse, Multa alia sacrificia, locaq; sacris faciendis, quæ
 Argeos pontifices uocant, dedicauit. omnium tamen
 maximum eius operum fuit tutela per omne regni
 tempus haud minor pacis quàm regni. Ita duo dein-
 ceptus reges, alius alia uia, ille bello, hic pace ciuitatem
 auxerunt. Romulus septem & triginta regnauit an-
 nos: Numa tres & quadraginta. Tum ualida, tum
 temperata & belli & pacis artibus erat ciuitas. Nu XXII
me

LIBER I.

ma morte ad interregnum res redijt. Inde Tullum Ho-
 stilium nepotem Hostilij, cuius in infima arce clara
 pugna aduersus Sabinos fuerat, regem populus
 iussit: patres auctores facti. Hic non solum proximo
 regi dissimilis, sed ferocior etiam Romulo fuit: tum
 ætas uiresq; tum auita quoq; gloria animum stimula-
 bat. Senescere igitur ciuitatem otio ratus, undiq; ma-
 teriam excitandi belli quærebat. Fortè euenit ut agre-
 stes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano præ-
 das inuicem agerent: imperitabat tum C. Cluilius Al-
 bæ: utrinq; legati ferè sub idem tempus ad res repeten-
 das missi. Tullus præceperat suis, ne quid prius quam
 mandata agerent. satis sciebat negaturum Albanum:
 ita piè bellum indici posse. ab Albanis socordius res
 acta. excepti hospitio ab Tullo blandè ac benignè, co-
 miter regis conuiuium celebrant: tantisper Romani
 & res repetiuerant priores, & negami Albano bel-
 lum in trigesimum diem indixerant. Hæc renun-
 tiant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi potesta-
 tem, quid petentes uenirent, facit. illi omnium igna-
 ri, primùm purgando terunt tempus. Se inuitos
 quicquam, quod minus placeat Tullo, dicturos,
 sed imperio subigi res repetitum se uenisse: ni red-
 dantur, bellum indicere iussos. Ad hæc Tullus,
 Nuntiate, inquit, regi uestro: regem Romanum deos
 facere testes: uter prius populus res repetètes legatos

C 2 asper=

DEC. PRIMAE

aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant huius
 ce clades belli. Hæc nuntiant domum Albani. Et bel=^{XXVII}
 lum utrinq; summa ope parabatur, ciuili simillimum
 bello, propè inter parentes natosq;, Troianam utran=
 que prolem, cum Lauinium ab Troia, ab Lauinio Al=
 ba, ab Albanorum stirpe regum oriundi Romani es=
 sent. Euentus tamen belli minus miserabilem dimicati
 onem fecit: quod nec acie certatum est, et tectis modò
 dirutis alterius urbis, duo populi in unum confusi
 sunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Ro=
 manum impetum fecere: castra ab urbe haud plus qnq;
 millia passuum locant, fossa circumdant. fossa Cluilia
 ab nomine ducis per aliquot secula appellata est, do=
 nec cum re nomen quoq; uetustate aboleuit, in his ca=
 stris Cluilus Albanus rex moritur: Dictatorem Alba=
 ni Metium Suffetium creant. Interim Tullus ferox
 præcipuè morte regis, magnumq; deorum numen ab
 ipso capite orsum, in omne nomen Albanum expetitu=
 rum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præte=
 ritis hostium castris, infesto exercitu in agrum Alba=
 num pergit. Ea res ab statiuis exciuit Metium: is du=
 cit exercitum quàm proximè ad hostem potest: inde le=
 gatum præmissum nuntiare Tullo iubet, priusquam
 dimicent, opus esse colloquio: si secum congressus sit,
 satis scire ea se allaturum, quæ nihilo minus ad rem
 Romanam, quàm ad Albanam pertineant. haud sper=
 natus

XXIV

LIBER I.

natus Tullus, tametsi uana afferebantur, suos in aciem educit: exeunt contra & Albani. Postquam instructi utrinque stabant, cum paucis procerum in medium duces procedunt: ibi inquit Albanus: Iniurias, & non redditas res ex foedere quæ repetitæ sunt: & ego regem nostrum Cluiliam causam huiusce esse belli audisse uideor: nec te dubito Tulle eadem præ te ferre. sed si uera potius quam dictu speciosa dicenda sunt, cupido imperij duos cognatos uicinosque populos ad arma stimulat: neque recte, an perperam interpretor: fuerit ista eius deliberatio, qui bellum suscepit: me Albani gerendo bello ducem creauere. Illud te Tulle monitum uelim: Etrusca res, quanta circa nos, teque maxime sit, quò propiores uos, hoc magis scis. multum illi terra, plurimum mari pollent. memor esto iam cum signum pugnae dabis, has duas acies spectaculo fore: ut fessos confectosque, simul uictorem ac uictum aggrediantur. Itaque si nos dii amant, quoniam non contenti libertate certa, in dubiam imperij seruitijque aleam imus: incemus aliquam uiam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit. Haud displicet res Tullo, quanquam cum indole animi, tum spe uictoriae ferocior erat. Querentibus utrinque ratio inquitur, cui & fortuna ipsa præbuit materiam. Fortè in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres, nec ætate, nec uiribus dispares. Horatios

DEC. PRIMAE

Curiatiosq; fuisse satis constat, nec ferme res antiqua
 alia est nobilior. tamen in re tam clara nominum er=
 ror manet, utrius populi Horatij, utrius Curiatij fu=
 erint: autores utroq; trahunt. plures tamen inuenio,
 qui Romanos Horatios uocent: hos ut sequar, incli=
 nat animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro sua
 quisq; patria dimicent ferro: ibi imperium fore, unde
 uictoria fuerit. Nihil recusatur, tempus & locus con=
 uenit. Priusquam dimicarent, foedus ictum inter Ro=
 manos & Albanos est his legibus, Vt cuius populi ci=
 ues eo certamine uicissent, is alteri populo cum bona
 pace imperitaret. Foedera alia alijs legibus, caeterum
 eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepi=
 mus, nec ullius uetustior foederis memoria est: Fecia=
 lis regem Tullum ita rogauit: Iubesne me rex cum pa=
 trepatrato populi Albani foedus ferire? iubente rege,
 Sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait, Puram tol=
 lito. Foecialis ex arce graminis herbam puram attu=
 lit, postea regem ita rogauit: Rex facisne tu me regi=
 um nuntium populi Romani Quiritium? uasa comi=
 tesq; meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea,
 populiq; Romani Quiritium fiat, facio. Foecialis e=
 rat M. Valerius. is patrepatratum Sp. Fustum fecit,
 uerbena caput capillosq; tangens (paterpatratus ad
 iusiurandum patrandum, id est, sancendum fit) foec=
 dus, multisq; id uerbis, quae longo effata carmine non
 opera

LIBER I.

Operæ est referre, peragit. Legibus deinde recitatis,
 Audi, inquit, Iupiter, audi paterpatrate populi Al=
 bani, audi tu populus Albanus: ut illa palam prima
 postrema ex illis tabulis ceræue recitata sunt sine do=
 lo malo: utiq; ea hic hodie rectissimè intellecta sunt:
 illis legibus populus Romanus prior non deficiet. si
 prior defexit publico consilio, dolo malo: tu illo die
 Iupiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc
 porcum hodie feriam: tantoq; magis ferito, quanto
 magis potes pollesq;. id ubi dixit, porcum saxo silice
 percussit. Sua item carmina Albani, suumq; iusiuran=
 dum per suum dictatorem, suosq; sacerdotes perege=
 runt. Foedere icto, trigemini, sicut conuenerat, arma
 capiunt. Cum sui utrosq; adhortarentur: deos patri=
 os, patriam ac parentes, quicquid ciuium domi, quic=
 quid in exercitu sit, illorum tunc arma, illorum intu=
 eri manus: feroces & suopte ingenio, & pleni adhor=
 tantium uocibus in medium inter duas acies proce=
 dunt. Consederant utrinq; pro castris duo exercitus,
 periculi magis præsentis quam curæ expertes. Quip=
 pe imperium agebatur, in tam paucorum uirtute atq;
 fortuna positum: itaq; ergo erecti suspensiq; in mini=
 mè gratum spectaculum animo incenduntur. Datur
 signum: infestisq; armis, uelut acies, terni iuuenes mag=
 norum exercituum animos gerentes, concurrunt: nec
 his, nec illis piculum suum, sed publicum impium ser=
 uitiumq;

DEC. PRIMAE

uitiumq; obuersatur animo: futuraq; ea deinde patriæ
 fortuna, quam ipsi fecissent. Vt primo statim concur
 su increpuere arma, micantesq; fulsere gladij, horror
 ingens spectantes perstringit, & neutro inclinata spe
 torpebat uox spiritusq;. Consertis deinde manibus, cū
 iam non motus tantum corporum, agitatioq; anceps
 telorum armorumq;, sed uulnera quoq; et sanguis spe=
 ctaculo essent: duo Romani super alium alius, uulne=
 ratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. Ad quo
 rum casum cum conclamasset gaudio Albanus exerci=
 tus, Romanas legiones iam spes tota, nondum tamen
 cura deseruerat, exanimes uice unius, quem tres Cu=
 riatij circumsteterant. Fortè is integer fuit, ut uniuer
 sis solus nequaquam par, sic aduersus singulos ferox:
 ergo, ut segregaret pugnam eorum, capeſsit fugam:
 ita ratus secuturos, ut quenq; uulnere affectum cor=
 pus sineret. Iam aliquantum spatij ex eo loco, ubi pug
 natum est, aufugerat, cū respiciens uidet magnis in=
 teruallis sequentes: unum haud procul ab sese abesse.
 in eum magno impetu redijt. Et dum Albanus exerci
 tus inclamat Curiatijs, uti opem ferant fratri, iam Ho
 ratius caeso hoste uictor secundam pugnam petebat.
 Tunc clamore, qualis ex insperato pauentium solet,
 Romani adiuuant militem suum: & ille defungi præ
 lio festinat. Prius itaq; quàm alter qui nec procul a=
 berat, consequi posset, & alterum Curiatium confi=
 cit.

LIBER I.

cit. Iamq; æquato Marte singuli supererant. sed nec spe, nec uiribus pares. alterum intactum ferro corpus, & geminata uictoria ferocem in certamen tertium dabant: alter fessum uulnere, fessum cursu trahens corpus, uictusq; fratrum ante se strage, uictori obijcitur hosti: nec illud præliū fuit. Romanus exultans, Duos, inquit, fratrum manibus dedi: tertium causam belli huiusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè sustinenti arma gladium supernè iugulo defigit, iacentem spoliat. Romani ouantes ac gratulantes Horatium accipiunt, eo maiore cum gaudio, quo propè metum res fuerat. Ad sepulturam inde suorum nequaquam paribus animis uertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. Sepulcra extant, quo quisq; loco cecidit: duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam uersus: sed distantia locis, ut & pugnatum est. Priusquam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullius, uti iuuentutem in armis habeant: usurum se eorū opera, si bellum cum Veientibus foret: ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat, trigemina spolia præ se gerens: cui soror uirgo, quæ desponsa uni ex Curiatijs fuerat, obuia ante portam Capenam fuit: cognitoq; super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa consecerat, soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Mouet fero-

DEC. PRIMAE

*ci iuueni animum comploratio sororis in uictoria sua
 tantoq; gaudio publico. Stricto itaq; gladio, simul
 uerbis increpans transfigit puellam: Abi hinc cum
 immaturo amore ad sponsum, inquit, oblita fratrum
 mortuorum uiuq;, oblita patriæ. Sic eat quæcunq;
 Romana lugebit hostem. Atrox uisum id facinus pa=
 tribus plebiq;: sed recens meritum facto obstabat: ta=
 men raptus in ius ad regem. Rex, ne ipse tam tristis
 ingratiq; ad uulgus iudicij, ac secundum iudiciũ sup=
 plicij autor esset, consilio populi aduocato, Duumui=
 ros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent se=
 cundum legem, facio. Lex horrendi carminis erat:
 Duumuiros perduellionem iudicent: si a duumuiris
 prouocarit prouocatione certato: si uincant caput
 obnubito: infelici arbore reste suspendito: uer=
 berato uel intra pomoerium, uel extra pomoeri=
 um. Hac lege duumuiros creati, qui se absoluerent
 non rebantur ea lege ne innoxium quidem posse, cum
 condemnassent: tum alter ex his, P. Horati, tibi per=
 duellionem iudico, inquit, Licetor colliga manus. Ac=
 cesserat licetor, iniiciebatq; laqueum: tum Horatius au=
 tore Tullo, clemente legis interprete, prouoco, in=
 quit: ita de prouocatione certatum ad populum est.
 Moti homines sunt in eo iudicio, maxime P. Horatio
 patre proclamante, se filiam iure cesam iudicare: ni=
 ita esset, patrio iure in filium animaduersurum fuisse.
 Ora=*

LIBER I.

Orabat deinde, ne se, quem paulò antè cum egregia stirpe, cōspexissent, orbum liberis facerent. Inter hæc senex iuuenem amplexus, spolia Curiatorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, ostentans: Huncine aiebat, quem modo decoratum ouantemq; uictoria incedentem uidistis Quirites, eum sub furca uinctum inter uerbera & cruciatus uidere potestis? quod uix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I lictor colliga manus, quæ paulo antè armatæ imperium populo Ro. pepererunt: i caput ob nube liberatoris urbis huius, arbori infelici suspende: uerbera uel intra pomœrium, modò inter illa pila, & spolia hostium: uel extra pomœrium, modò intra sepulchra Curiatorum. quò enim ducere hunc iuuenem potestis, ubi non sua decora cum à tanta foeditate supplicij uindicient? Non tulit populus nec patris lacrymas, nec ipsius parem in omni periculo animum: absolueruntq; admiratione magis uirtutis, quàm iure causæ. Itaq; ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. Is quibusdam piacularibus sacrificijs factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt, transmissos per uiam tigillo, capite adoperto, uelut sub iugum misit iuuenem. id hodie publicè quoq; semper resectum manet: sororium tigillum uocant. Horatiæ sepulcrum, quo loco corruerat icta, constructum est saxo
quadra

DE C. PRIMAE

quadrato. Nec diu pax Albana mansit: inuidia vulgi,
quòd tribus militibus fortuna publica commissa fuerit
uanum ingenium dictatoris corrumpit: & quoniam re
cta consilia haud bene euenerant, prauis reconciliare
popularium animos coepit. Igitur ut prius in bello pa
cem, sic in pace bellum quærens, quia suæ ciuitati ani
morum plus, quàm uirium cernebat esse, ad bellum pa
lam, atq; ex edicto gerendum alios concitat populos,
suis per speciem societatis prodicionem reseruat. Fide
nates colonia Romana, Veientibus socijs consilij as
sumptis, pacto transitionis Albanorum, ad bellum at
que arma incitantur. Cum Fidenæ apertè descissent,
Tullus Metio, exercitusq; eius ab Alba accito, con
tra hostes ducit: ubi Anienem transijt, ad confluentes
collocat castra. Inter eum locum & fidenas Veientum
exercitus Tyberim transierat. Hi & in acie propè
flumen tenuere dextrum cornu, in sinistro Fidenates
propius montes consistunt. Tullus aduersus Veien
tem hostem dirigit suos, Albanos contra legionem Fi
denatium collocat. Albano non plus animi erat, quàm
fidei: nec manere ergo, nec transire apertè ausus, sen
sim ad montes succedit. Iude ubi satis subiisse sese ra
tus est, erigit totam aciem, fluctuansq; animo, ut te
reret tempus, ordines explicat. Consilium erat, quò
fortuna rem daret, eà inclinare uires. Miraculo pri
mo esse Romanis, qui proximi steterant, ut nudari la
tera

LIBER I.

tera sua sociorum digressu senserunt. Inde eques cita-
 to equo nuntiat regi abire Albanos. Tullus in re trepi-
 da duodecim uouit salios, fanaq; Pallori, ac Pauori:
 equitem clara increpans uoce, ut hostes exaudirent,
 redire in praelium iubet: Nihil trepidatione opus esse:
 suo iussu circumduci Albanorum exercitum, ut Fide-
 natium nuda terga inuadat. Idem imperat, ut hastas
 equites erigere iubeat. Id factum magnæ par-
 ti peditum Romanorum conspectum abeuntis
 Albani exercitus intersepsit. qui uiderant, id quod
 ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant. Terror
 ad Hostes transit: & audiuerant clara uoce dictum:
 & magna pars Fidenatium, ut qui coloni additi Ro-
 manis essent, Latine sciebant. Itaq; ne subito ex col-
 libus decursu Albanorum intercluderentur ab oppi-
 do, terga uertunt. Instat Tullus, fusoq; Fidenatium
 cornu, in Veientem alieno pauore perculsum ferocior
 redit. Nec illi tulere impetum, sed ab effusa fuga flu-
 men obiectum à tergo arcebat. Quò postquam fuga
 inclinauit, alij arma fœde iactantes in aquam ceci ru-
 ebant: alij, dum cunctantur in ripis, inter fugæ pug-
 næq; consilium oppressi: non alia antè Romana pug-
 na atrocior fuit. Tū Albanus exercitus spectator cer-
 tamini deductus in campos, Metius Tullo deuictos
 hostes gratulatur: contra Tullus Metium benigne al-
 loquitur. quod bene uertat, castra Albanos Romanis
 castris

DEC. PRIMAE

castris iungere iubet: sacrificium lustrale in diem posterum parat. Vbi illuxit, paratis omnibus, ut assolet, uocari ad contionem utrunq; exercitum iubet. Praecones ab extremo orsi, primos exciungere Albanos: hi nouitate etiam rei moti, ut regem Romanum contionantem audirent, proximi constiterunt: ex composito armata circumdatur Romana legio: centurionibus datum negotium erat, ut sine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus inquit: Romani, si unquam ante aliâs ullo in bello fuit, quod primum Dijs immortalibus gratias ageretis, deinde uestrae ipsorum uirtuti, hesternum id praelium fuit: dimicatum est enim non magis cum hostibus, quam (quae dimicatio maior, ac periculosior est) cum prodicione ac perfidia sociorum. nam ne uos falsa opinio teneat, iniussu meo Albani subire ad montes: nec imperium illud meum, sed consilium, & imperij simulatio fuit: ut nec uobis ignorantibus deserere uos, auerteretur à certamine animus: & hostibus circumueniri se ab tergo ratis, terror ac fuga iniiceretur. Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum est: ducem secuti sunt, ut & uos, si quò ego inde agmen declinare uoluisssem, fecissetis. Metius ille est ductor itineris huius, Metius idem huius machinator belli, Metius foederis Romani Albaniq; ruptor. audeat deinde talia alius, nisi in hunc insigne iam documentum mortalibus dederò. Centuriones armati

LIBER I.

meti Metium circumfistunt: rex cætera, ut orsus erat, peragit. Quod bonum, faustum, felixq; sit populo Rom. ac mihi uobisq; Albani, populum omnem Albanum Romanam traducere in animo est: ciuitatem dare plebi, primores in patres legere: unam urbem, unam Rempub. facere: ut ex uno quondam in duos populos diuisa Albana res est, sic nunc in unum redeat. Ad hæc Albana pubes inermis ab armatis septa in uarijs uoluntatibus, communi tamen metu cogente, silentium tenet. Tum Tullus, Meti Suffeti, inquit, si ipse discere posses fidem, ac fœdera seruare, uiuo tibi ea disciplina à me adhibita esset: nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, at tu tuo supplicio doce humanum genus ea sanctè credere, quæ à te uiolata sunt: ut igitur pauloantè animum inter Fidenatem Romanamq; rem ancipitem gessisti, ita iam corpus passim distrahendum dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earum distentum illigat Metium: deinde in diuersum iter equi concitati, lacerum in utroq; curru corpus, qua inhæserant uinculis membra, portantes. Auertère omnes à tanta fœditate spectaculi oculos. Primū ultimumq; illud suppliciū apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuit: in alijs gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse poenas. Inter hæc iam præmissi Albam erant equites, qui multitudinē traducerent Romā: legiones deinde ductæ

DEC. PRIMAE

ductæ ad diruendam urbem: quæ ubi intrauere portas non quidem fuit tumultus ille, nec pauor, qualis captarum esse urbium solet, cum effractis portis, stratisue ariete muris, aut arce ui capta, clamor hostilis, et cursus per urbem armatorum omnia ferro flammaq; miscet: sed silentium triste, ac tacita moestitia ita defixit omniũ animos, ut præ metu obliti quid relinquerent, quid secum ferrent deficiente consilio, rogitantesq; alij alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domus suas, ultimum illud uisuri, peruagarentur. Ut uerò iam equitum clamor exire iubentium instabat: iã fragor tectorum, quæ diruebantur, ultimis urbis partibus audiebatur, puluisq; ex distantibus locis ortus, uelut nube inducta omnia impleuerat: raptim quibus quisq; poterat elatis, cum larem ac penates, tecta q; in quibus natus quisq; educatusq; esset, relinquentes exirent, iam continens agmen migrantium impleuerat uias: & conspectus aliorum mutua miseratione integrabat lacrymas: uocesq; etiam miserabiles exaudiebantur, mulierum præcipue, cum obsessa ab armatis templa augusta præterirent, ac uelut captos relinquerent Deos. Egressis urbem Albanis Romanus passim publica priuataq; omnia tecta adæquat solo: unaq; hora quadrigentorum annorum opus quibus Alba steterat, excidio ac ruinis dedit: templis tamen Deum (ita enim edictum ab rege fuerat) temperatum est. Roma in
 terim

LIBER I.

terim crescit Albæ ruinis, duplicatur ciuium nume-
 rus: Coelius additur urbi mons: & quo frequentius
 habitaretur, eam sedem Tullus regie capit, ibiq; dein
 de habitauit. Principes Albanorū in patres, ut ea quo
 que pars Reipublicæ cresceret, legit: Tullios, Serui-
 lios, Quintios, Geganos, Curiatios, Claelios: tem-
 plumq; ordini ab se aucto curiā fecit, quæ hostilia us-
 que ad patrum nostrorum ætatem appellata est. Et ut
 omnium ordinum uiribus aliquid ex nouo populo ad-
 iiceretur, equitum decem turmas ex Albanis legit: le-
 giones, & ueteres eodem supplemento expleuit, et no-
 uas scripsit. Hac fiducia uirium Tullus Sabinis bel-
 lum indicit, genti ea tempestate secundum Hetruscos
 opulentissimæ uiris, armisq; utrinq;: iniuriæ fa-
 ctæ, ac res nequicquam erant repetitæ. Tullus ad Fe-
 roniam fanum mercatu frequenti negotiatores Roma-
 nos comprehensos querebatur: Sabini suos prius in
 lucum confugisse, ac Romæ retentos. Hæ causæ belli
 ferebantur. Sabini haud parum memores, & suarum
 uirium partem Romæ ab Tatio locatam, & Roma-
 nam rem nuper etiam adiectione populi Albani au-
 ctam, circumspicere, & ipsi externa auxilia. Hetrus-
 ria erat uicina, proximi Hetruscorum Veientes: inde
 ob residuas bellorum iras maximè sollicitatis ad defec-
 tionem animis, uoluntarios traxere, & apud uagos
 quosdam ex inopi plebe etiam merces ualuit: publico

D auxilio

DEC. PRIMAE

auxilio nullo adiuti sunt: ualuitq; apud Veientes (nã
de cæteris minus mirum est) pacta cum Romulo indu
ciarum fides. Cum bellum utrinq; summa ope pararent
uertiq; in eo res uideretur, utri prius arma inferrent,
occupat Tullus in agrum Sabinum transire. Pugna
atrox ad syluam Malicufam fuit: ubi & peditum qui
dem robore, cæterum equitatu aucto nuper, pluri=
mum Romana acies ualuit. Ab equitibus repente in=
uectis turbati ordines sunt Sabinorum: nec pugna de
inde illis constare, nec fuga explicari sine magna cæ=
de potuit. Deuictis Sabinis, cum in magna gloria,
magnisq; opibus regnum Tulli ac tota res Romana
esset: nuntiatum regi, patribusq; est, in monte Alba=
no lapidibus pluuisse: quod cum credi uix posset, missis
ad id uisendum prodigium, in conspectu haud aliter,
quam cum grandinem uenti glomeratam in terras a=
gunt crebri cecidere coelo lapides. Visi etiam audire
uocem ingentem ex summi cacuminis loco, ut patrio
ritu sacra Albani facerent: quæ, uelut Dijs quoq; si=
mul cum patria relictis, obliuioni dederant: & aut
Romana sacra susceperant, aut fortunæ (ut fit) obi=
rati, cultum reliquerant Deum. Romanis quoq;
ab eodem prodigio nouendiale sacrum publicè susce=
ptum est: seu uoce coelesti ex Albano monte missa (nã
id quoq; traditur) seu aruspicum monitu: mansit cer=
tè solenne, ut quandocunq; idem prodigium nuntia=
retur

LIBER I.

retur, feriae per nouem dies agerentur. Haud ita multo post pestilentia laboratum est: unde cum pigritia militandi oriretur, nulla tamen ab armis quies dabatur à bellicoso rege, salubriora etiam credente r. . . . .
 quam domi iuuenum corpora esse, donec ipse quoque longinquo morbo est implicitus: tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, ut qui nihil antè ratus esset minus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus, magnis paruisq; superstitionibus obnoxius degeret, religionibusq; etiam populum impleret. vulgo iam homines eum statum rerum, qui sub Numa rege fuerat, requirentes, unam opem agris corporibus relictam, si pax ueniaq; ab dijs impetrata esset, credebant. Ipsum regem tradunt uoluentem commentarios Numae, cum ibi quaedam occulta solennia sacrificia Ioui Elicio facta inuenisset, operatum his sacris se abdidisse: sed non rite initum, aut curatum id sacrum esse: nec solum nullam ei oblatam caelestium speciem, sed ira Iouis sollicitati praua religione fulmine ipsum cum domo conflagrasse. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta. Mortuo Tullo, res ut institutum iam inde ab initio erat, ad patres redierat, hiq; interregem nominauerant: quo comitia habente, Ancus Martium regem populus creauit, patres fuere auctores. Numae Pompilij regis nepos, filia ortus

D 2   Ancus

(nã
 ndu
 rent
 nt,
 gna
 qui
 ri=
 n=
 de
 e=
 ia,
 na
 a=
 Sis
 r,
 a=
 re
 io
 i=
 ut
 i=
 b
 =
 a
 =
 =

XXII

DEC. PRIMAE

Ancus Martius erat : qui ut regnare coepit, & auitae gloriae memor, & quia proximum regnum caetera egregium ab una parte haud satis prosperum fuerat, aut neglectis religionibus, aut prauè cultis : longèq; antiquissimum ratus sacra publica, ut ab Numa instituta erant facere: omnia ea ex commentarijs regis pontificem maximum in album relata proponere in publico iubet: inde & ciuibus otij cupidis, & finitimis ciuitatibus facta spes, in aui mores atq; instituta regem abiturum. Igitur Latini cum quibus Tullo regnante ietum foedus erat, sustulerant animos: & cum incursionem in agrum Romanum fecissent, repetentibus res Romanis superbe responsum reddiderunt: desidem Romanum regem inter sacella & aras acturum esse regnum rati. Medium erat in Anco ingenium, & Numæ, & Romuli memor: & præterquam quòd aui regno magis necessariam fuisse pacem credebat, cū in nouo, tum feroci populo : etiam quod illi contigisset otium sine iniuria, id se haud facile habiturum: tentari patientiam, & tentatam contemni, temporaq; esse Tullo regi aptiora, quàm Numæ. ut tamen, quoniam Numæ in pace religiones instituisset, à se bellicæ ceremoniæ proderentur: nec gererentur solùm, sed etiam indicerentur bella aliquo ritu: ius ab antiqua gente Aequicolis, quòd nunc foeciales habent, descripsit, quo res repetuntur. Legatus ubi ad fines eorum uenit

LIBER I.

nit, unde res repetuntur, capite uelato (filum lanae ue-
 lamen est) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuius-
 cunq; gentis sunt, nominat) audiat fas: Ego sum pub-
 licus nuntius populi Romani, iuste pieq; legatus ue-
 nio, uerbisq; meis fides sit. Peragit deinde postulata:
 inde Iouem testem facit: Si ego iniuste, impieq; illos
 homines, illasq; res dedier nuntio populi Romani mi-
 hi exposco, tum patriae compotem me nunquam si-
 nas esse. Hæc, cum fines supra scandit, hæc quicunq; ei
 primus uir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc
 forum ingressus, paucis uerbis carminis, concipien-
 diq; iusiurandi mutatis, peragit. si nõ deduntur, quos
 exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim solennes
 sunt) peractis, bellũ ita indicit: Audi Iupiter, et tu Iu-
 no, Quirine, Diq; omnes coelestes, uosq; terrestres,
 uosq; inferni audite. Ego uos testor, populum illum
 (quicumq; est, nominat) iniustum esse, neque ius per-
 soluere. sed de istis rebus in patria maiores natu con-
 sulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cũ
 his nuntius Romam ad consulendum redit, confestim
 rex ex his ferme uerbis patres consulebat. Quarum
 rerum, litium, causarum condixit paterpatratus po-
 puli Romani Quiritium patripatrato priscorum La-
 tinorum, hominibusq; priscis Latinis, quas res nec de-
 derunt, nec soluerunt, nec fecerunt: quas res dari, fie-
 ri, solui oportuit: dic, inquit ei, quem primum senten-

DEC. PRIMAE

tiam rogabat, quid censes? Tum ille: puro pioq; du-
 ello quarendas censeo, itaq; consentio, consciissoq;. In
 de ordine alij rogabantur: quandoq; pars maior eo-
 rum, qui aderant, in eandem sententiam ibat. bellum
 erat consensu fieri solitum: ut foecialis hastam ferra-
 tam, aut sanguineam praestam ad fines eorum ferret,
 & non minus tribus puberibus praesentibus diceret:
 Quod populi priscorum Latinorum, hominesue
 prisci Latini aduersus populum Romanum Qui-
 ritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Ro-
 manus Quiritium, bellum cum priscis Lati-
 nis iussit esse, senatusq; populi Romani Quiritium
 censuit, consensit, consciuit, ut bellum cum pri-
 scis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq; Roma-
 nus populis priscorum Latinorum, hominibusq; pri-
 scis Latinis bellum indico, facioq;. Id ubi dixisset, ha-
 stam in fines eorum mittebat. Hoc tum modo ab La-
 tinis repetitae res, ac bellum indictum: moremque eum
 posterum acceperunt. Ancus demandata cura sacrorum
 flaminibus, sacerdotibusq; alijs, exercitu nouo conscri-
 pto profectus Politorium urbem Latinorum uicinitatem
 secutusq; morem regum priorum, qui rem Romanam
 auxerant hostibus in ciuitatem accipiendis multitudi-
 nem omnem Romam traduxit. Et cum circa palati-
 um sedem ueteres Romani, Sabini Capitolium atq; ar-
 cem, Coelium montem Albani implessent, Auentinum

NOUE

LIBER I.

nouæ multitudini datum. additi eidem haud ita multo post, Tellenis, Ficanaq; captis, noui ciues. Politorium inde rursus bello repetitum, quod uacuum occupauerant prisca Latini: eaq; causa diruendæ urbis eius fuit Romanis, ne hostium semper receptaculum esset. Postremo omni bello Latino Meduliam compulso, aliquandiu ibi Marte incerto, uaria uictoria pugnatum est. nam & urbs tuta munitionibus, præsidioq; firmata ualido erat: & castris in aperto positis, aliquoties exercitus Latinus comminus cum Romanis signa contulerat. Ad ultimum omnibus copijs connixus, Ancus acie primum uincit, inde ingenti præda potitus Romam redit, tum quoq; multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis: quibus, ut iungeretur Palatio Auentinum, ad Murtiæ datæ sedes. Ianiculum quoque adiectum, non inopia loci, sed nequando ea arx hostium esset. id non muro solum, sed etiam ob commoditatem itineris ponte Sublicio, tum in Tyberi facta, coniungi urbi placuit. Quiritium quoq; fossa, haud paruum munimentum à planioribus additu locis, Ancus regis opus est. Ingenti incremento rebus auctis, cū in tanta multitudine hominū, discrimine rectè an perperam facti confuso, facinora clandestina fierent, carcer ad terrorē increscentis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur, nec urbs tantū hoc rege creuit,

D 4 sed

DEC. PRIMAE

Sed etiam ager finesq; sylua Mæsia Veientibus adempta, usq; ad mare imperium prolatum: & in ore Tyberis Hostia urbs condita, salinae circa factæ: egregiæq; rebus bello gestis, ædes Iouis Feretrii amplificata. Anco regnante Lucumo uir impiger, ac diuitijs potens Romam commigravit, cupidine maximè ac spe magni honoris, cuius adipiscendi Tarquinijs (nam ibi quoq; peregrina stirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Demarathi Corinthij filius erat, qui ob seditiones domo profugus, cum Tarquinijs forte confisset, uxore ibi ducta duos filios genuit: nomina his Lucumo atq; Aruns fuerunt: Lucumo supersuit patri bonorum omnium hæres: Aruns prior quam pater moritur, uxore grauida relicta, nec diu manet superstes filio pater. qui cum ignorans nurum uentrem ferre, immemor in testâdo nepotis decessisset, puero post aui mortem in nullam sortem bonorum nato, ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contra omnium hæredi bonorum cum diuitiæ iam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, summo loco nata, & quæ haud facile ijs, in quibus nata erat, humiliora sineret. Ea cum innupsisset, spernentibus Hetruscis Lucumonem exule aduena ortum, ferre indignitatem non potuit: oblitaq; ingenitæ erga patriam charitatis, dummodo uirum honoratum uideret, consilium migrandi ab Tarquinijs cepit. Roma
est

LIBER I.

est ad id potissimum uisa. In nouo populo, ubi omnis
 repentina, atque ex uirtute nobilitas sit, futurum lo=
 cum forti ac strenuo uiro. Regnasse Tatium Sabi=
 num: accersitum in regnum Numam à Curibus: et An=
 cum, Sabina matre ortum, nobilemque una imagine Nu=
 mae esse. Facile persuadet, ut cupido honorum, & cui=
 Tarquinij materna tantum patria esset. Sublatis ita=
 que rebus commigrant Romam. Ad Ianiculum forte
 uentum erat: ibi ei carpento sedenti cum uxore, aqui=
 la suspensis demissa leniter alis pileum aufert, superque
 carpentum cum magno clangore uolitans, rursus ue=
 lut ministerio diuinitus missa capiti aptè reponit: in=
 de sublimis abiit. Accepisse id augurium læta dicitur
 Tanaquil, perita, ut uulgo Hetrusci, coelestium pro=
 digiorum mulier, excelsa & alta sperare complexa
 uirum iubet. eam alitem ea regione coeli, & eius dei
 nuntium uenisse: circa summum culmen hominis au=
 spicium fecisse: leuasse humanum superpositum capiti
 decus, ut diuinitus eidem redderet. Has spes cogita=
 tionesque secum portantes urbem ingressi sunt: domici=
 lioque ibi comparato, L. Tarquinius Priscum edidere
 nomen. Iam & Romanis conspicuum eum nouitas
 diuitiaeque faciebant: & ipse quoque fortunam benigno
 alloquio, comitate inuitandi, beneficiisque, quos pote=
 rat sibi conciliando, adiuuabat: donec in regiam quo=
 que de eo fama perlata est, notitiamque eam breui apud

D S regem

DEC. PRIMAE

regē liberaliter dextreque; obeūdo officia, in familiaris
 amicitiae adduxerat iura: ut publicis pariter, ac priua-
 tis consilijs bello domique; interesset: & per omnia ex-
 pertus, postremo tutor etiam liberis regis testamento
 institueretur. Regnavit Ancus annos quatuor & ui-
 ginti, cuiuslibet superiorum regum belli pacisque; & arti-
 bus & gloria par. Iam filij propē puberem aetatem
 erant: eo magis Tarquinius instare, ut quamprimum
 comitia regi creando fierent: quibus indictis, sub tem-
 pus pueros uenatum ablegauit: isque; primus et petisse
 ambitiose regnum, & orationem dicitur habuisse ad
 conciliandos plebis animos compositam. Cū se non
 rem nouam petere: quippe qui non primus, quod quis
 que mirari indignariue posset, sed tertius Romae pe-
 regrinus regnum affectet: et Tatium nō ex peregrino
 solum, sed etiam ex hoste regem factum: & Numam
 ignarum urbis, non petentem in regnum ultro acci-
 tum: se ex quo sui potens fuerit, Romam cum coniu-
 ge ac fortunis omnibus cōmigrasse: maiorem partem
 aetatis eius, qua ciuilibus officijs fungantur homines,
 Romae se quā in uetere patria uixisse: domi militi-
 aequ; sub haud poenitendo magistro, ipso Anco rege,
 Romana se iura, Romanos ritus didicisse: obsequio et
 obseruātia in regē cum omnib. benignitate erga alios
 cum rege ipso certasse. Haec eum haud falsa memoran-
 tem ingenti consensu populus Romanus regnare ius-
 sit.

XXXV

XXXVI

LIBER I.

XXXV
 sit. ergo uirum cætera egregium, secuta, quàm in pe-
 tendo habuerat, etiam regnantem ambitio est: nec mi-
 nus regni sui firmandi, quàm augendæ reip. memor
 centum in patres legit: qui deinde minorum gentium
 sunt appellati: factio haud dubia regis, cuius benefi-
 cio in curiam uenerant. Bellum primum cum Lati-
 nis gessit, & oppidum ibi Appiolas uic cepit: prædaq;
 inde maiore quàm quanta belli fama fuerat, reuecta,
 ludos opulentiùs instructusq; quàm priores reges fe-
 cit. Tum primum circo, qui nũc maximus dicitur, de-
 signatus locus est: loca diuisa patribus, equitibusq;
 ubi spectacula sibi quisq; facerent, fori appellati. Spe-
 ctauerunt, furcis duodenos ab terra spectacula alta susti-
 nentibus pedes. ludicrum fuit equi, pugilesq; ex He-
 truria maximè acciti. solennes deinde annui mansere
 ludi, Romani Magniq; uariè appellati. Ab eodem re-
 ge & circa forum priuatis ædificanda diuisa sunt lo-
XXXVI
 ca: porticus, tabernæq; factæ. Muro quoq; lapideo
 circumdare urbem parabat, cum Sabinum bellum cœp-
 tis interuenit: adeoq; ea subita res fuit, ut prius Ani-
 enem transirent hostes, quàm obuiam ire, ac prohibe-
 re exercitus Romanus posset. Itaq; trepidatum Ro-
 mæ est: & primo dubia uictoria magna utrinq; cæ-
 de pugnatum est: reductis deinde in castra hostium co-
 pijs, datoq; spatio Romanis ad comparandum
 de integro bellum, Tarquinius equitem maximè
suis

DEC. PRIMAE

Suis deesse uiribus ratus, ad Ramnenses, Titienses, Lu-
 ceres, quas centurias Romulus scripserat, addere ali-
 as cōstituit, suoq; insignes relinquere nomine. Id quia
 inaugurato Romulus fecerat, negare Accius Nauius
 inclytus ea tempestate Augur, neq; mutari, neq; no-
 uum constitui, nisi aues addixissent, posse. Ex eo ira
 regi mota, eludensq; artem (ut ferunt) Agedum, in-
 quit, diuine tu, inaugura, fierine possit, quod nunc e-
 go mente concipio. cū ille in augurio rem expertus
 profecto futuram dixisset: Atqui hoc animo agitaui,
 inquit: te nouacula cotem discissurum: cape hæc, &
 perage quod aues tuæ fieri posse portendunt. Tum il-
 lum haud cunctanter discidisse cotem ferunt. Statua
 Accij capite uelato, quo in loco res acta est, in comi-
 tio in gradibus ipsis ad læuā curiæ fuit: cotem quoq;
 eodem loco sitam fuisse memorant, ut esset ad poste-
 ros miraculi eius monimentum. Augurijs certè, sa-
 cerdotioq; augurum tantus honos accessit, ut ni-
 bil belli, domiq; postea, nisi auspicato gereretur: con-
 cilia populi, exercitus uocati, summa rerum, ubi aues
 non admisissent, dirimerentur. Neq; tum Tarquinius
 de equitum centurijs quicquam mutauit, numero tan-
 tum alterum adiecit, ut mille & trecenti equites in
 tribus centurijs essent. posteriore modo sub hisdem no-
 minibus, qui additi erant, appellati sunt: quas nunc
 quia geminatæ sunt, sex uocant centurias. Hac parte
 copiarum

LIBER I.

copiarum aucta, iterum cum Sabinis confligitur: sed
 præterquam quòd uiribus creuerat Romanus exerci-
 tus, ex occulto etiam additur dolus, missis qui magnã
 uim lignorum in Amienis ripa iacentem, ardentem in
 flumen conijcerent, uentoq; iuuante accensa ligna, et
 pleraq; in ratibus impacta sublicijs cum hæerent, pō-
 tem incendunt. ea quoq; res in pugna terrorem attu-
 lit Sabinis, effusis eadem fugã impediit: multiq; mor-
 tales, cum hostem effugissent, in flumine ipso periere:
 quorum fluitantia arma ad urbem cognita in Tyberi,
 prius penè, quàm nuntuari posset, insignem uictoriam
 fecere. Eo prælio præcipua equitum gloria fuit: utrin-
 que ab cornibus positos, cum iam pelleretur media pe-
 ditum suorum acies, ita incurrisse ab lateribus seruit,
 ut non sisterent modò Sabinas legiones, ferociter in-
 stantes cedentibus, sed subito in fugam auerterent: mō-
 tes effuso cursu Sabini petebant, & pauci tenuere:
 maxima pars, ut antè dictum est, ab equitibus in flu-
 men acti sunt. Tarquinius instandum perterritis ra-
 tus, præda, captiuisq; Romam missis, spolijs hostium
 (uotum id Vulcano erat) ingenti cumulo accensis,
 pergit porrò in agrum Sabinum exercitum inducere:
 & quanquam malè gesta res erat, nec gesturos meli-
 us sperare poterat: tamen quia cōsulendi res nō dabat
 spacium, iere obuiam Sabini tumultuario milite: ite-
 rumq; ibi fusi, perditis iam propè rebus, pacem petie-
 re

XVII

DEC. PRIMAE

re. Collatia, & quicquid circa Collatiam agri erat, XXXVIII
 Sabinis ademptum. Egerius (fratris hic filius erat re=
 gis) Collatiae in praesidio relictus: deditosq; Collati=
 nos ita accipio, eamq; deditiois formulam esse. Rex
 interrogavit. Estisne vos legati oratoresq; missi a po=
 pulo Collatino, ut vos populumq; Collatinum dederi=
 tis? Sumus. Estne populus Collatinus in sua potesta=
 te? Est. Deditisne vos, populumq; Collatinum, ur=
 bem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, diui=
 na humanaq; omnia, in meam populiq; Romani di=
 tionem? Dedimus. Et ego recipio. Bello Sabino per=
 fecto, Tarquinius triumphans Romam redijt. inde
 priscis Latinis bellum fecit: ubi nusquam ad uniuersae
 rei dimicationem uentum est: ad singula oppida cir=
 cumferendo arma, nomen omne Latinum domuit.
 Corniculum, Ficulnea uetus, Cameria, Crustumerium
 Ameriola, Medullia, Nomentum, haec de priscis La=
 tinis, aut qui ad Latinos defecerant, capta oppida.
 Pax deinde facta. Maiore inde animo pacis opera in=
 choata, quam quanta mole gesserat bella, ut non qui=
 etior populus domi esset, quam militiae fuisset. nam et
 muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello
 turbatum erat, urbem, quam nondum munierat, cin=
 gere parat: & infima urbis loca circa forum, aliasq;
 interiectas collibus conualles, quia ex planis locis
 aut facile euehebant aquas, cloacis e fastigio in Ty=
 berim

XXXIX

LIBER I.

XXVII
XXXIX
berim ductis siccatis: & aream ad aedem in Capitolio Iouis, quam uouerat bello Sabino, iam praesagiente animo futuram olim amplitudinem loci, occupat fundamentis. Eo tempore in regia prodigium uisu, euentuq; mirabile fuit. Pueri dormienti, cui Seruio Tullo nomen fuit, caput arsisse ferunt multorum in conspectu. Plurimo igitur clamore inde ad tantae rei miraculum orto excitum regem: & cum quidam familiarium aquam ad restinguendum ferret, ab regina retentum: sedatoq; iam tumultu, moueri uetuisse puerum, donec sua sponte experrectus esset: mox cum somno & flammam abiisse. Tum abducto in secretum uiro Tanaquil. Videsne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus? scire licet hunc lumen quondam rebus nostris dubijs futurum, praesidiumq; regiae afflictae, proinde materiem ingentis publice priuatumq; decoris omni indulgentia nostra nutriamus. inde puerum liberum loco coeptum haberi, erudiriq; artibus, quibus ingenia ad magnae fortunae cultum excitantur. Euenit facile, qd dijs cordi esset. iuuenis euasit uere indolis regiae. nec cum quaereretur gener Tarquinio qsq; Romanae iuuentutis ulla arte conferri potuit: filiaq; ei sua rex despexit. Hic quacumq; de causa tantus illi honos habitus credere prohibet serua natum eum, paruimq; ipsum seruisse. eorum magis sententiae sum qd Corniculo capto Seruij Tulli, qd princeps in illa urbe fuerat, grauidam

DEC. PRIMAE

uidam uiro occiso uxorem, cum inter reliquas capti-
 uas cognita esset, ob unicam nobilitatem ab regina
 Romana prohibitam serunt seruitio partum Romæ
 edidisse in Prisci Tarquiniij domo: inde tanto benefi-
 cio, & inter mulieres familiaritatem auctam, & pu-
 erum in domo à paruo eductum in charitate, atq; ho-
 nore fuisse: fortunam matris, quòd capta patria in ho-
 stiū manus uenerit, ut serua natus crederetur, fecisse.
 Duodequadragesimo ferme anno, ex quo regnare XL
 coeperat Tarquinius, non apud regem modò, sed apud
 patres plebemq; longè maximo honore Seruius Tul-
 lius erat. Tum Anci filij duo, etsi antea semper pro in-
 dignissimo habuerant, se patrio regno tutoris fraude
 pulsos, regnare Romæ aduenam, non modò uicinae,
 sed ne Italicæ quidem stirpis: tum impensius his indig-
 nitas crescere, si ne ab Tarquinio quidem ad se redi-
 ret regnum, sed præceps inde porrò ad seruitia cade-
 ret: ut in eadem ciuitate post centesimum ferre annū
 quam Romulus deo prognatus, deus ipse tenuerit reg-
 num, donec in terris fuerit, id seruus serua natus possi-
 deat: tum commune Romani nominis, tum præcipuè
 id domus suæ dedecus fore, si Anci regis uirili stirpe
 salua, non modò aduenis, sed seruis etiam regnum Ro-
 mæ pateret. Ferro igitur eam arcere contumeliam sta-
 tuunt. Sed & iniuriæ dolor in Tarquinium ipsum
 magis, quam in Seruium eos stimulabat: & quia gra-
 uior

LIBER I.

uior ultor cædis, si superesset, rex futurus erat quàm priuatus: tum Seruio occiso, quemcunq; alium generum delegisset, eundem regni heredem facturus uidebatur: ob hæc ipsi regi insidiæ parantur. Ex pastorebus duo ferocissimi delecti ad facinus, quibus consueti erant uterq; agresibus ferramentis, in uestibulo regiae quàm potuere tumultuosissimè specie rixæ in se omnes apparitores regios cõuertunt: inde cum ambo regem appellarent, clamorq; eorum penitus in regiam peruenisset, uocati ad regem pergunt. Primò uterque uociferari, & certatim alter alteri obstrepere: cõciti ab lictore, & iussi inuicem dicere, tandem obloqui desistunt: unus rem ex composito orditur: dum intentus in eum se rex totus auerteret, alter elatam securim in caput deiecit: relictoq; in uulnere telo, ambo se foras eiciunt. Tarqniũ moribundũ cum q̄ circa erant excepissent, illos fugientes lictores cõprehendunt: clamor inde, concursusq; populi mirantium quid rei esset. Tanaquil inter tumultum claudi regiam iubet, arbitros eijcit: simul quæ curando uulneri opus sunt, tanquam spes subesset, sedulò comparat: simul si destituat spes, alia præsidia molitur. Seruio properè accito, cum penè exanguem uirum ostendisset, dextrã tenens, orat, ne inultam mortem soceri, ne socrum inimicis ludibrio esse sinat. Tuum est, inquit, Serui, si uir es, regnum, non eorum qui alienis manibus pessimum

E facinus

DEC. PRIMAE

facinus fecere. erige te, deosq; duces sequere, qui clarum hoc fore caput diuino quondam circumfuso igni portenderunt. nunc te illa coelestis excitet flamma: nunc expergiscere uerè: & nos peregrini regnauimus: qui sis, non unde natus sis, reputa: si tua re subita consilia torpent, at tu mea cōsilia sequere. Cum clamor impetusq; multitudinis uix sustineri posset, ex superiore parte aedium per fenestras in Nouam uias (habitabat enim rex ad Iouis Statoris) populū Tanaquil alloquitur. Iubet bono animo esse: sopitum fuisse regem subito ictu, ferrum haud altè in corpus descendisse: iā ad se redisse, inspectum uulnus absterso cruore, omnia salubria esse. confidere propediē ipsum eos uisuros. Interim Seruio Tullo iubere populum dicto audientem esse: eum iura rediturum, obiturumq; alia regis munia. Seruius cum trabea & licitoribus prodit: ac sede regia sedens alia decernit, de alijs consulturum se regē esse simulat. Itaq; p̄ aliquot dies, cum iā expirasset Tarquinius, celata morte per speciem alienae fungendae uicis. suas opes firmavit: tum demū palam facta ex cōploratione in regia orta, Seruius praesidio firmo munitus, primus iniussu populi uoluntate patrum regnauit. Anci liberi iā tum cōprehensis sceleris ministris, ut uiuere regem, et tātas esse opes Seruij nuntiatum est, Sueffam Pometiā exulatum ierāt. Nec iam publicis magis cōsilijs Seruius, q̄ priuatis munire opes:

LIBER I.

opes: et ne qualis Anci liberum animus aduersus Tarquinium fuerat, talis aduersus se Tarquinij liberum esset, duas filias iuuenib. regijs, Lucio atq; Arunti Tarquinijs, iungit. Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consilijs, quin inuidia regni etiam inter domesticos infida omnia, atq; infesta faceret. Peropportune ad presentis quietem status bellum cum Veientibus (iam enim induciae exierant) alijsq; Hetruscis sumptum: in eo bello & uirtus, & fortuna enituit Tullij: fusosq; ingenti hostium exercitu haud dubius rex, seu patrum, seu plebis animus periclitaretur. Romam rediit: aggrediturq; inde pacis longe maximum opus, ut quemadmodum Numa diuini autor iuris fuisset, ita Seruium conditorem omnis in ciuitate discriminis, ordinumq;, quibus inter gradus dignitatis, fortunaeq; aliquid interlucet, posteris fama ferrent. Censum enim instituit, rem saluberrimam tanto futuro imperio: ex quo belli, pacisq; munia non uiritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent, tum classes, centuriasq;, & hunc ordinem ex censu descripsit, uel paci decorum, uel Bello. Ex ijs, qui centum millium aeris, aut maiorem censum haberent, LXXX. confecit centurias, quadragenas seniorum, ac iuniorum, prima classis omnes appellati seniores, ad urbis custodiam ut praesto essent: iuuenes, ut foris bella gererent, arma his imperata, galea, clypeus, ocreae, lorica, omnia ex aere, haec

E 2 ut te

DEC. PRIMAE

ut tegumenta corporis essent. tela in hostem, hastaq;
 & gladius. additæ huic classi duæ fabrûm centuriæ,
 quæ sine armis stipendia facerent. datum munus, ut
 machinas in bello ferrent. Secunda classis intra cen=
 tum usq; ad quinq; & septuaginta millium censum in=
 stituta. & ex his senioribus, iunioribusq; uiginti con=
 scriptæ centuriæ: arma imperata, scutum pro clypeo:
 & præter lorica omnia eadem. Tertiæ classis quin=
 quaginta millium censum esse uoluit. totidem centu=
 riæ & hæ, eodemq; discrimine ætatum factæ: nec de
 armis quicquam mutatum, ocreæ tantum ademptæ.
 In quarta classe census quinq; & uiginti millium, to=
 tidem centuriæ factæ: arma mutata, nihil præter ha=
 stam & uerutum datum. Quinta classis aucta, centu=
 riæ triginta factæ, fundas, lapidesq; missiles, hi secum
 gerebant. in his accensi cornicines, tibicinesq; in tres
 centurias distributi. undecim millibus hæc classis cen=
 sebatur. Hoc minor cæsus reliquã multitudinẽ habuit.
 Inde una centuria facta est immunis militia. Ita pe=
 destri exercitu ornato, distributoq;, equitum ex pri=
 moribus ciuitatis XII. scripsit centurias, sex item
 alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub ijs=
 dem, quibus inauguratæ erant, nominibus fecit. ad
 equos emendos dena millia æris ex publico data: &
 quibus equos alerent, uiduæ attributæ, quæ bina mil=
 lia æris in annos singulos penderent. Hæc omnia in
 di=

LIBER I.

dites à pauperibus inclinata onera. Deinde est ho-
nos additus, non enim, ut ab Romulo traditum cate-
ri seruauerant reges, uiritim suffragium eademui, eo-
demq; iure promiscue omnibus datum est: sed gradus
facti, ut neq; exclusus quisquam suffragio uideretur,
& uis omnis penes primores ciuitatis esset. equites
enim uocabantur primi, LXXX. inde primæ classis
centuriæ primum peditum uocabantur. ibi si uaria-
aret, quod raro incidebat, ut secundæ classis uocaren-
tur: nec ferè unquam infra ita descenderent, ut ad infi-
mos peruenirent. Nec mirari oportet, hunc ordinem,
qui nunc est, post expletas quinq; & XXX. tribus
duplicato earum numero, centurijs iuniorum, senio-
rumq; ad institutam ab Seruio Tullio summam non
cōuenire. quadrifariam enim urbe diuisa regionibus,
collibusq;, quæ habitabantur partes, tribus eas appel-
lauit, ut ego arbitror, ab tributo. nã eius quoq; equa-
liter ex censu conferendi ab eodem imita ratio est. neq;
hæ tribus ad centuriarum distributionem numerumq;
quicquam pertinere. Censu perfecto, quem matura-
uerat metu legis de incensis lata, cum uinculorum mi-
nis mortisq; edixit, ut omnes ciues Romani, equites,
peditesq; in suis quisq; centurijs in campo Martio
prima luce adessent. ibi instructum exercitum omnem
sue, oue, taurilibus lustrauit. idq; conditum lustrum
appellatum, quia in censendo finis factus est. Millia

E 3 LXXX

XLIV

DEC. PRIMAE

LXXX. eo lustro ciuium censa dicuntur. Adijcit scriptorum antiquissimus Fabius Pictor : eorum, qui ferre arma possent, eum numerum fuisse. Ad eam multitudinem urbs quoq; amplificanda uisa est. addit duos colles, Quirinalem, Viminalemq; inde deinceps auget Esquilias: ibiq; ipse, ut loco dignitas fieret, habitat. aggere, & fossis, & muro urbem circumdat: ita pomœrium profert. Pomœrium uerbi uim solam intuentes postmœrium interpretantur esse. est autem magis circa mœrium locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quam murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur quæ nunc uulgò etiam coniungunt, & extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. hoc spatium, quod neq; habitari, neq; arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam q; murus post id, pomœrium Romani appellarunt. & in urbis incremento semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. Aucta ciuitate magnitudine urbis formatis omnibus domi, & ad belli & pacis usus, ne semper armis opes acquirerentur, consilio augere imperium conatus est, simul & aliquid addere urbi decus. Iam tum erat inclytum Dianæ Ephesie fanum. id communiter à ciuitatibus Asiæ factum fama ferebat. Cum consensum, deosq; con-

sociatos

XLV

LIBER I.

Sociatos laudaret mirè Seruius inter proceres Latino-
rum, cum quibus publicè priuatimq; hospitia, amici-
tiasq; de industria iunxerat, sæpe iterando eadem, per-
pulit tandem, ut Romæ fanum Dianæ populi Latini
cum populo Rom. facerent. ea erat confessio, caput
rerum Romam esse: de quo toties armis certatum fue-
rat. id quanquam omissum iam ex omnium cura La-
tinorum ob rem toties infelicitè tentatam armis, ui-
debatur, uni se ex Sabinis fors dare uisa est priuato cõ-
silio imperij recuperandi. Bos in Sabinis nata cuidam
patrifamiliæ dicitur, miranda magnitudine ac specie:
fixa per multas ætates cornua in uestibulo templi. Di-
anæ monumentum ei fuere miraculo: habita, ut erat,
res prodigij loco est: & cecinere uates, cuius ciuitatis
eam ciuis Dianæ immolasset, ibi fore imperium: idq;
carmen peruenerat ad antistitem fani Dianæ. Sabi-
nus ut primum apta dies sacrificio uisa est, bouem Ro-
mam actam deducit ad fanum Dianæ, & ante aram
statuit. Ibi antistes Romanus cum eum magnitudo ui-
etimæ celebrata fama mouisset, memor responsi, Sabi-
num ita alloquitur, Quidnam tu hospes paras, in-
quit, inceste sacrificium Dianæ facere? quin tu
antè uiuo perfunderis flumine? infima ualle per-
fluit Tyberis. Religione tactus hospes, qui om-
nia, ut prodigio responderet euentus, cuperet ritè
facta, extemplo descendit ad Tyberim: interea Ro-

DE C. PRIMAE

manus immolat Dianæ bouem: id mirè gratum regi,
 atq; ciuitati fuit. Seruius, quanquàm iam usu haud du-^{XLVI}
 bic regnum possederat, tamen quia interdum iactari
 uoces à iuvene Tarquinio audiebat, se iniussu populi
 regnare, consiliata prius uoluntate plebis, agro cap-
 to ex hostibus uiritim diuiso, ausus est ferre ad popu-
 lum, uellent, iuberentne se regnare: tantoq; consensu,
 quanto haud quisquam alius antè, rex est declaratus.
 neq; ea res Tarquinio spem affectandi regni minuit:
 imò eo impensius, quia de agro plebis aduersum pa-
 trum uoluntatem senserat agi, criminandi Seruij a-
 pud patres, crescendiq; in curia sibi occasionem da-
 tam ratus est, & ipse iuuenis ardentis animi, & do-
 mi, uxore Tullia inquietum animum stimulante. Tu-
 lit enim & Romana regia sceleris Tragici exemplū,
 ut tædio regum maturior ueniret libertas, ultimumq;
 regnum esset, quòd scelere partum foret. Hic L. Tar-^{XLVII}
 quinius Prisci Tarquinij regis filius neposue fuerit,
 parum liquet: pluribus tamen autoribus filium credi-
 derim: fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mi-
 tis ingenij iuuenem. His duobus, ut antè dictum est,
 duæ Tullia regis filia nupserant, & ipse longè dispa-
 res moribus. Fortè ita inciderat, ne duo uiolenta inge-
 nia matrimonio iūgeretur, fortuna credo populi Ro-
 mani, quò diuturnius Seruij regnū esset, constituiq; ci-
 uitatis mores possent. Angebatur ferox Tullia nihil
 materiae

LIBER I.

XLVI materia in uiro neq; ad cupiditatem, neq; ad audaci-
 am esse: tota in alterum uersa Tarquinius, cum mi-
 rari, cum uirum dicere, ac regio sanguine ortum: sper-
 nere sororem, quòd uirum nacta, muliebri cessaret au-
 dacia, cōtrahit celeriter similitudo eos, ut ferè fit, ma-
 lum malo aptissimum: sed initium turbandi omnia à
 foemina ortum est: ea secretis uiri alieni assuefacta
 sermonibus, nullis uerborum contumelijs parcere de
 uiro ad fratrem, de sorore ad uirum: & se rectius ui-
 duam, & illum coelibem futurum fuisse comendare,
 quam cum impari iungi, ut elanguescendum aliena
 ignauia esset, si sibi eum, quo digna esset, dii dedis-
 sent, uirum: domi se propediem uisuram regnum fu-
 isse, quod apud patrem uideat: celeriter adolescentem
 suæ temeritatis implet, Aruns Tarquinius, & Tul-
 lia minor propè continuatis funeribus cum domos ua-
 cuas nouo matrimonio fecissent, iunguntur nuptijs
 XLVII magis non prohibente Seruio, quam approbante. Tū
 uerò in dies infestior Tulli senectus, infestius cœpit
 regnum esse. iam enim ab scelere ad aliud spectare mu-
 lier scelus: nec nocte, nec interdiu uirum conquiescere
 pati, ne gratuita præterita parricidia essent: non sibi
 defuisse cui nupta diceretur, nec cum quo tacita ser-
 uiret: defuisse qui se regno dignum putaret, qui memi-
 nisset se esse prisca Tarquinij filium, qui habere quam
 sperare regnum mallet, si tu is es, cui nuptam esse me

E S arbia

DEC. PRIMAE

arbitror, & uirum, & regem, appello: sin minus, eò
nunc peius mutata est res, quòd istic cum ignauia est
scelus. quin accingeris? non tibi ab Corintho, nec ab
Tarquinijs, ut patri tuo, peregrina regna moliri ne-
cesse est. dij te penates, patrijque, & patris imago, &
domus regia, & in domo regale solium, & nomen
Tarquinium creat, uocatque regem. aut si ad hæc pa-
rum est animi, quid frustraris ciuitatem? quid te ut re-
gium iuuenem conspici sinis? faceffe hinc Tarquini-
os, aut Corinthum: deuoluere retro ad stirpem, fratri
similior quam patri. His alijsque increpando iuuenem
instigat: nec conquiescere ipsa potest: si, cum Tana-
quil peregrina mulier tantum moliri potuisset animo
ut duo continua regna uiro, ac deinceps genero dedis-
set: ipsa regio semine orta nullum momentum in dan-
do adimendoque regno faceret. His muliebribus instin-
ctus furijs Tarquinius, circumire & prehensare mi-
norum maxime gentium patres admonere paterni be-
neficij, ac pro eo gratiam repetere: allicere donis iuue-
nes: tum de se ingentia pollicendo, tum regis crimini-
bus omnibus locis crescere. Postremo ut iam agenda
rei tempus uisum est: stipatus agminæ armatorum in
forum irrupit: inde omnibus percussis pauore, in re-
gia sede procuria sedens, patres in curiam per præco-
nem ad regem Tarquinium citari iussit. Conue-
nere extemplo, alij iam antè ad hoc preparati,
alij

LIBER I.

alij metu: ne non uenisse fraudi esset: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de Seruio actum rati. Ibi Tarquinius maledicta ab stirpe ultima orsus: Seruum, seruaq; natum post mortem indignam parentis sui, non interregno, ut antea, inito, non comitijs habitis, non per suffragium populi, non autoribus patribus, muliebri dolo regnum occupasse. Ita natum, ita creatum regem fautorem infimi generis hominum ex quo ipse sit, odio alienae honestatis ereptum primoribus agrum sordidissimo cuiq; diuisisse: omnia onera quae communia quondam fuerint, inclinasse in primores ciuitatis: instituisse censum: ut insignis ad inuidiam locupletiorum fortuna esset, & parata, ubi uellet, egentissimis largiretur. Huic orationi Seruius cum interuenisset, trepido nuntio excitatus: extemplo a vestibulo curiae magna uoce, Quid hoc, inquit, Tarquini rei est? qua tu audacia me uiuo uocare ausus es patres? aut in sede consistere mea? Cum ille ferociter ad haec: se patris sui tenere sedem, multo quam seruum potio-
 + tiorem filium regis regni heredem: satis illum diu per licentiam eludentem insultasse dominis. Clamor ab utriusq; fautoribus oritur, & concursus populi fiebat in curiam: apparebatq; regnaturum, qui uicisset. Tum Tarquinius necessitate iam etiam ipsa cogente ultima audere, multo & etate, & uiribus ualidior, medium arripit Seruum: elatumq; e curia in in-
 ferio-rem

XLVIII

DEC. PRIMAE

ferio rem partem per gradus deijcit : inde ad cogen=
 dum senatum in curiam redit, fit fuga regis apparito=
 rum, atq; comitum: ipse propè exanguis, cum semia=
 nimis regio comitatu domũ se reciperet: peruenissetq;
 ad summũ Cyprium uicũ: ab ijs, qui missi ab Tarqui=
 nio fugientẽ cõsecuti erant, interficitur. Creditur, qd
 non abhorret à cætero scelere: admonitu Tulliaẽ id fa=
 ctum. carpento certè, id quod satis constat, in fo=
 rum inuecta, nec reuerita coetum uirorum euocauit
 uirum è curia, regemq; prima appellauit: à quo faces=
 sere iussa ex tanto tumultu, cum se domum reciperet,
 peruenissetq; ad summum Cyprium uicum, ubi Dia=
 nium nuper fuit: flectente carpentum dextra in Virbi=
 um cliuum, ut in collem Esquiliarum cueheretur, re=
 stitit pavidus, atq; inhibuit frenos is, qui iumenta a=
 gebat, iacentemq; dominae Seruium trucidatum osten=
 dit. Foedum, inhumanumq; inde traditur scelus: mo=
 numentoq; locus est: Sceleratum uicum uocant: quo
 amens agitantibus furijs sororis, ac uiri, Tullia per
 patris corpus carpentum egisse fertur: partemq; san=
 guinis ac cædis paternæ cruento uehiculo, contami=
 nata ipsa respersaq; tulisse ad penates suos, uiriq; sui:
 quibus iratis malo regni principio similes propediem
 exitus sequerentur. Seruius Tullius regnauit annos
 quatuor & quadraginta: ita, ut bono etiam, modera=
 toq; succedenti regi difficilis æmulatio esset, cæterum
 id quoq;

XLI

LIBER I.

id quoq; ad gloriam accessit, quod cum illo simul iu-
 sta, ac legitima regna occiderunt. Id ipsum tam mite,
 ac tã moderatũ imperium, tamen quia unius esset, de-
 ponere eum in animo habuisse quidam auctores sunt:
 ni scelus intestinum liberandæ patriæ consilia agitar-
 ti interuenisset. Inde L. Tarquinius regnare cocepit,
 cui Superbo cognomen facta indiderunt: quia socerum
 gener sepultura prohibuit, Romulum quoq; in-
 sepultum perisse dictitans: primoresq; patrum, quos
 Seruij rebus fauisse credebat, interfecit. conscius de-
 inde malè quærendi regni ab seipso aduersus se exem-
 plum capi posse, armatis corpus circumsepsit. neque
 enim ad ius regni quicquam præter uim habebat: ut
 qui neq; populi iussu, neque autoribus patribus reg-
 naret. eò accedebat, ut in charitate ciuium nihil spei
 reponenti metu regnum tutandum esset. quem ut plu-
 ribus incuteret, cognitiones capitalium rerum sine
 consilijs per se solus exercebat: perq; eam causam oc-
 cidere, in exilium agere, bonis mulctare poterat non
 suspectos modò aut inuisos, sed unde nihil aliud, quam
 prædam sperare posset. Ita patrum præcipue nume-
 ro imminuto, statuit nullos in patres legere: quo con-
 temptior paucitate ipsa ordo esset, minusq; per se ni-
 hil agi indignarentur. Hic enim regum primus tradi-
 tum à prioribus morem de omnibus senatum consu-
 lendi soluit, domesticis consilijs rempub. administra-
 uit

XLIX

DEC. PRIMAE

uit: bellum, pacem, foedera, societates per se ipse cum quibus uoluit, iniussu populi, ac senatus fecit, diremit que. Latinorum sibi maximè gentem conciliabat, ut peregrinis quoq; opibus tutior inter ciues esset. neq; hospitia modò cum primoribus eorum, sed affinitates quoq; iungebat. Octauio Mamilio Tusculano: is longè princeps Latini nominis erat, si famæ credimus, ab Vlysse Deaq; Circe oriundus: ei Mamilio filiam nuptum dat: perq; eas nuptias multos sibi cognatos, amicosq; eius conciliat. Iam magna Tarquinij autoritas inter Latinorum proceres erat, cum in diem certam ut ad lucum Ferentinae conueniant, indicit. esse quæ agere de rebus communibus uelit. Cõueniunt frequentes prima luce. ipse Tarquinius diem quidem seruauit, sed paulò antè quàm sol occideret, uenit. multa ibi toto die in concilio uarijs iactata sermonibus erant. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in absentem Tarquinium erat inuectus. Haud mirum esse. Superbo inditum Romæ cognomen (iam enim ita clam quidam mussitantes, uulgò tamen eum appellabant) antiquam superbium esse, quàm ludificari sic omne nomen Latinum? principibus longè ab domo excitis, ipsum, qui concilium indixerit, non adesse. tentari profecto patientiam, ut si iugum acceperint, obnoxios premat. cui enim non apparere, affectare cum imperium in Latinos? Quod si cui bene crediderint ciues,

aut

LIBER I.

Aut si creditum illud & non raptum parricidio sit: credere & Latinos. quanquam ne sic quidem alienigenæ deberent. sin suos eius pœniteat. quippe qui alij super alios trucidentur, exulatum eant, bona amittāt, quid spei melioris Latinis portendi: si se audiant. domum suam quenq; inde abituros: neq; magis obseruatos diem cōsiliij, quàm ipse, qui indixerit, obseruet. Hæc atq; alia eodem pertinentia seditiosus facinorosusq; homo, hisq; artibus opes domi nactus, cum maximè differeret, interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Auersi omnes ad Tarquinium salutandum. Qui silentio facto, monitus à proximis ut purgaret se, quòd id temporis uenisset, disceptatorē ait si sumpsum inter patrem & filium, cura reconciliandi eos in gratiam, moratum esse. & quia ea res exemisset illum diem, postero die acturum, quæ constituisset. Ne id quidem ab Turno tulisse tacitum ferunt. dixisse enim, nullam breuiorem esse cognitionem, quàm inter patrem & filium, paucisq; transigi uerbis posse: ni pareat patri, habiturum infortunium esse. Hæc Aricinus in regem Romanum increpans ex concilio abiit. Quæ rem Tarquinius aliquanto, quàm uidebatur: ægrius ferens, confestim Turno necem machinatur: ut eundem terrorem, quo ciuium animos domi oppresserat, Latinis iniiceret. & quia pro imperio palàm interfici non poterat, oblato falso crimine infontem

DEC. PRIMAE

insontem oppressit. per aduersae factionis quosdam
 Aricinos seruum Turni auro corrupit, in diuersori-
 um eius uim magnam gladiatorum inferri clam sineret.
 ea cum una nocte perfecta essent, Tarquinius paulo
 ante lucem accitis ad se principibus Latinorum, qua-
 si re noua perturbatus, moram suam hesternam melut
 deorum quadam prouidentia illatam, ait saluti sibi at-
 que illis fuisse. ab Turno dici sibi & primoribus po-
 pulorum parari necem, ut Latinorum solus imperium
 teneat. aggressurum fuisse hesterno die in concilio:
 dilatam rem esse, quod autor concilij abfuerit, quem
 maxime peteret inde illam absentis insectationem esse
 natam, quod morando spem destituerit. non dubitare,
 si uera deferantur, quin prima luce ubi uentum in con-
 cilium sit, instructus cum coniuratorum manu, arma-
 tusque uenturus sit. dici gladiatorum ingentem nume-
 rum esse ad eum conuectum. id uanum necne sit, ex-
 templo sciri posse. rogare eos, ut inde secum ad Tur-
 num ueniant. Suspectam fecit rem, & ingenium Tur-
 ni ferox, & oratio hesterna, & mora Tarquiniij, &
 uidebatur ob eam differri caedes potuisse. Eunt incli-
 natis quidem ad credendum animis, tamen, nisi gla-
 dijs deprehensis, caetera uana existimaturi. ubi est eo
 uentum, Turnum ex somno excitatum circumstant
 custodes: comprehensisque seruis, qui charitate domi-
 ni uim parabant, cum gladij abditi ex omnibus locis
 diuerti

LIBER I.

diuerticuli protraherentur: enim uero manifesta res uisa, iniecta eque Turno catena: & confestim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur. ibi tam atrox inuidia orta est, gladijs in medio positis, ut indicta causa nouo genere leti deiectus ad caput aquae Ferentinae crate supernè iniecta. saxisque congestis mergeretur. Reuocatis deinde ad concilium Latinis Tarquinius, collaudatisque, qui Turnum nouantem res pro manifesto parricidio merita poena affecissent, ita uerba fecit: Posse quidem se uetusto iure agere, quòd cum omnes Latini ab Alba oriundi sint, in eo foedere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis suis in Romanum cesserit imperium. ceterum se utilitatis id magis omnium causa censere, ut renouetur id foedus: secundaque potius fortuna populi Romani ut participes Latini fruantur, quam urbium excidia, uastationesque agrorum, quas Anco prius, patre deinde suo regnante perpepsi sint, semper aut expectent aut patiantur. haud difficulter persuasum Latinis: quanquam in eo foedere superior Romana res erat. ceterum & capita nominis Latini stare, ac sentire cum rege uidebant: & Turnus sui cuique periculi, si aduersatus esset, recens erat documentum. Ita renouatum foedus: indictumque iunioribus Latinorum, ut ex foedere die certa ad lucum Ferentinae armati frequentes adessent. Qui ubi ad edictum Romani regis ex omnibus popu-

E lis

DEC. PRIMAE

us conuenere, ne ducem suum, neue secretum imperiū
 propriae signa haberent, miscuit manipulos ex La-
 tinis, Romanisq;: ut ex binis singulos faceret, bimos-
 que ex singulis. ita geminatis manipulis, centuriones
 imposuit. Nec ut iniustus in pace rex. ita dux belli
 prauus fuit. quin ea arte æquasset superiores reges,
 ni degeneratum in alijs, huic quoq; decori obsecisset.
 Is primus Volscis bellum in ducentos amplius post sie-
 am etatem annos mouit: Sueffamq; Pometiam ex his
 ui coepit. ubi cum diuendita præda XL. talenta ar-
 genti, auriq; recepisset: concepit animo eam amplitu-
 dinem Iouis templi: quæ digna Deūm hominumq; re-
 ge, quæ Romano imperio, quæ ipsius etiam loci maie-
 state esset. captiuam pecuniam in ædificationem eius
 templi seposuit. Exceptit deinde eum lentius spe bellū:
 quo Gabios propinquam urbem nequicquam ui ador-
 tus, cum obsidendi quoq; urbem spes pulso à mœnibus
 adempta esset: postremo minime arte Romana, frau-
 de ac dolo aggressus est. nam cum uelut posito bello
 fundamentis templi faciendis, alijsq; urbanis operibus
 intentum se esse simularet: Sextus filius eius, qui mi-
 nimus ex tribus erat, transfugit ex composito Gabi-
 os, patris in se sæuitiam intolerabilem conquerens.
 Iam ab alienis in suos uertisse superbiam: & liberorū
 quoq; frequentia tædere, ut quam in curia solitudi-
 nem fecerit, domi quoq; faciat: ne quam stirpem,
 ne

LIBER I.

ne quem heredem regni relinquat. se quidem inter tela & gladios patris clapsam, nihil usquam sibi tutum nisi apud hostes L. Tarquinij credidisse, nam ne errarent, manere his bellum, quod positum simuletur: & per occasionem cum incautos inuasurum. Quod si apud eos supplicibus locus non sit, pererraturum se omne Latium: Volscosq; se inde, & Aequos, & Hernicos petiturum: donec ad eos perueniat, qui a patrum crudelibus atq; impijs supplicijs tegere liberos sciant. forsitan etiam ardoris aliquid ad bellum armaq; se aduersus superbissimum regem ac ferocissimum populum inuenturum. Cum si nihil mouerentur, insensus ira porro inde abiturus uideretur: benignè ab Gabinis excipitur. Vetant mirari, si qualis in ciues, qualis in socios, talis ad ultimum in liberos esset, in seipsum postremo sauiturum si alia desint, sibi uerò gratum aduentum eius esse: futurumq; credere breui, ut illo adiuuante ab portis Gabinis sub Romana moenia bellum transferatur. Inde in consilia publica adhiberi. ubi cum de alijs rebus assentire se ueteribus Gabinis diceret, quibus hæ notiores essent, ipse identidem belli autor esset, in eo sibi precipuam prudentiam assumere: quod utriusq; populi uires nosset: sciretq; inuiso profecto superbiam regiam ciuibus esse, quam ferre ne liberi quidem potuissent. Ita cum sensim ad rebellandum pri-

DEC. PRIMAE

mores Gabinorum incitaret, ipse cum promptissimis
 iuuenum praedatum, atq; in expeditiones iret, & di-
 ctis factisq; omnibus ad fallendum instructis uana ac
 cresceret fides, dux ad ultimum belli legitur. ibi cum
 inscia multitudine quid ageretur, praelia parua inter
 Romam Gabiosq; fierent, quibus plerunq; Gabina
 res superior esset: tum certatim summi infimiq; Ga-
 binorum Sextium Tarquinium dono Deum sibi mis-
 sum ducem credere. apud milites uero obeundo peri-
 cula ac labores, pariter praedam munifice largiendo,
 tanta charitate esse, ut non pater Tarquinius potetior
 Romae, quam filius Gabijs esset. Itaq; postquam satis
 uirium collectum ad omnes conatus uidebat: tum e su-
 is unum sciscitatum Romam ad patrem mittit, quid-
 nam se facere uellet: quandoquidem ut omnia unus
 Gabijs posset, ei Dij dedissent. Huic nuntio, quia cre-
 do dubiae fidei uidebatur, nihil uoce responsum est. rex
 uelut deliberabundus in hortum aedium transit sequen-
 te nuntio filij. ibi inambulans tacitus summa papaue-
 rum capita dicitur baculo decussisse. Interrogando
 expectandoq; responsum nuntius fessus, ut re imper-
 fecta redit Gabios. quae dixerit ipse, quaeq; uiderit, re-
 fert. seu ira, seu odio, seu superbia insita ingenio, nul-
 lam eum uocem emisisse. Sexto ubi quod uellet parēs, quod-
 uē preciperet tacitis ambagibus, patuit: primores ci-
 uitatis, criminando alios apud populum, alios sua ip-
 sos

LIBER I.

sos inuidia opportunos interemit. multi palam, qui-
 dam, in quibus minus spetiosa criminatio erat futura,
 clam interfecti. patuit quibusdam uolentibus fuga, aut
 in exilium acti sunt, absentiumq; bona iuxta atq; in-
 teremptorum diuisa fuere. Largitionis inde praedaeq;
 & dulcedine priuati commodi, sensus malorum pub-
 licorum adimi, donec orba consilio auxilioq;, Gabina
 res regi Romano sine ulla dimicatione in manum tra-
 datur. Gabijs receptis Tarquinius pacem cum Aequo-
 rum gente fecit, foedus cum Tuscis renouauit. Inde ad
 negotia urbana animum conuertit. quorum erat pri-
 mum, ut Iouis templum in monte Tarpeio monumen-
 tum regni sui nominisq; relinqueret. Tarquinius re-
 ges ambos, patrem uouisse, filium perfecisse. & ut li-
 bera a caeteris religionibus area esset, tota Iouis tem-
 pli q; eius quod inaedificaretur, exaugurare fana, sa-
 cella q; statuit: quae aliquot ibi a Tatio rege, primum
 in ipso discrimine aduersus Romulum pugnae uota,
 consecrata inaugurate q; postea fuerant. Inter prin-
 cipia condendi huius operis, mouisse numen ad indi-
 candam tanti imperij molem traditur Deos. nam
 cum omnium sacellorum exauguratiões admitterent
 aues, in Termini fano non addixere. idq; omen, au-
 guriumq; ita acceptum est. non motam Termini se-
 dem, unumq; cum Deorum non euocatum sacratis st-
 bi finibus firma stabiliaq; cuncta portedere. Hoc per-
 F 3 petuit=

DEC. PRIMAE

petuitatis auspicio accepto, secutum aliud magnitudinem imperij portendens prodigium est. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuisse. quæ uisa species haud per ambages arcem eam imperij, caputq; rerum fore portendebat. idq; ita cecinere uates, quiq; in urbe erant, quosq; ad eam rem consultandam, ex Hetruria acciuerant. Augebatur ad impensas regis animus. itaq; Pometinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi destinatæ erant, uix in fundamenta suppeditauere. Eo magis Fabio, præterquam quòd antiquior est, crediderim XL. ea sola talenta fuisse, quam Pisoni, qui XL. millia pondo argenti seposita in eam rem scribit. quam summam pecuniæ neq; ex unius tum urbis præda sperandam: et nullius ne horum quidem magnificentia operum fundamenta non exuperaturam. Intenus perficiendo templo fabris undiq; ex Hetruria accitis, non pecunia solum ad id publica est usus, sed operis etiam ex plebe, qui cum haud paruus & ipse militia adderetur labor, minus tamen plebs grauabatur, se templa Deum edificare manibus suis. quæ posthac & ad alia ut specie minora, sic laboris aliquanto maioris traducebantur opera, fores in circo faciendos, cloacamq; maximum receptaculum omnium purgamentorum urbis, sub terram agendam. quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia quicquam adæquare potuit. His laboribus

LIBER I.

laboribus exercita plebe, quia & urbi multitudinem,
 ubi usus non esset, oneri rebatur esse: & colonis mit=
 tendis occupari latius imperij fines uolebat: Signiam
 Circeiosq; colonos misit, praesidia urbi futura terra
 mariq;. Haec agenti portentum terribile uisum. an=
 guis ex columna lignea clapsus cum terrorem fugam=
 que in regiam fecisset: ipsius regis non tam subito pa=
 uore perculit pectus, quam anxijis impleuit euris. Ita=
 que cum ad publica prodigia Hetrusci tantum uates
 adhiberentur, hoc uelut domestico exterritus uisu,
 Delphos ad maximè inclytum in terris oraculum mie=
 tere statuit, neque responsa sortium ulli alij com=
 mittere ausus, duos filios per ignotas ea tem=
 pestate terras, ignotiora maria in Graeciam Titus &
 Aruns profecti, comes his additus L. Iunius Brutus,
 Tarquinia sorore regis natus, iuuenis longè alius, in=
 genio quam cuius simulationem induerat. Is, cum
 primores ciuitatis, in quibus fratrem suum ab auun=
 culo interfectum audisset: neque in animo suo quic=
 quam regi timendum, neque in fortuna concupiscen=
 dum relinquere statuit: contemptuq; tutus esse, ubi
 in iure parum praesidij esset. Ergo ex industria fa=
 ctus ad imitationem stultitiae, cum se, suaq; praeda es=
 se regi sineret, Bruti quoque haud abnuit cogno=
 men: ut sub eius obtentu cognominis liberator ille po=
 puli Romani animus latens aperiretur tempore suo.

DEC. PRIMAE

Is tum ab Tarquinijs ductus Delphos ludibrium ue-
 rius quàm comes, aureum baculum inclusum corneo
 cauato ad id baculo tulisse donum Apollini dicitur,
 per ambages effigiem ingenij sui. Quo postquam uen-
 tum est, perfectis patris mandatis, cupido incesit a-
 nimos iuuenum sciscitandi, ad quem eorum regnum
 Romanum esset uenturum. ex infimo specu uo-
 cem redditam ferunt, Imperium summum Romæ
 habebit, qui uestrum primus ô iuuenes osculum
 matri tulerit. Tarquinijs, ut Sextus, qui Romæ reli-
 ctus fuerat, ignarus respōsi expersq; imperij esset, rē
 summa ope taceri iubent, ipsi inter se uter prior cum
 Romam redisset, matri osculum daret, sorti permit-
 tunt. Brutus aliò ratus spectare Pythicam uocem, ue-
 lut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit: sci-
 licet quod ea communis mater omnium mortalium es-
 set. Reditum inde Romam, ubi aduersus Rutulos bel-
 lum summa ui parabatur. Ardeam Rutuli habebant,
 gens ut in ea regione atq; in ea atate, diuitijs præpol-
 lens. eaq; ipsa causa belli fuit, quòd rex Romanus tū
 ipse ditari exhaustus magnificentia publicorum ope-
 rum, tum præda delenire popularium animos stude-
 bat, præter aliam superbiam regno infestos etiam, q̄
 se in fabrorum ministerijs, ac seruili tamdiu habitos
 opere ab rege indignabantur. Tentata res est, si pri-
 mo impetu capi Ardea posset, urbi id parum proces-
 sit

LIBER I.

sit, obsidione munitionibusq; cœpti premi hostes. In
 ijs staturis (ut sit) longo magis quam acri bello satis
 liberi commeatus erant: primoribus tamen magis q̄
 militibus. regij quidem iuuenes interdum otium con-
 uuijs, commessationibusq; inter se terebant. Fortè po-
 tantibus his apud Sex. Tarquinium, ubi & Collati-
 nus coenabat Tarquinius Egerij filius, incidit de uxo
 ribus mentio. suam quisq; laudare miris modis. inde
 certamine accenso, Collatinus negat uerbis opus esse.
 paucis id quidem horis posse sciri, quantum cæteris
 præstet Lucretia sua. quin si uigor iuuentæ inest, con-
 scendimus equos? inuisimusq; præsentis nostrarum in-
 genia? Idq; cuiq; spectatissimum sit, quod nec opina-
 to uiri aduentu occurrerit oculis. incaluerant uino.
 age sanè, omnes citatis equis aduolant Romam, quò
 cum primis se intendentibus tenebris peruenissent, per-
 gunt inde Collatiam: ubi Lucretiam haudquaquam ut
 regias nurus, quas in conuiuio luxuq; cum æquali-
 bus uiderant tempus terentes. sed nocte sera deditam
 lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium seden-
 tem inueniunt. Muliebris certaminis laus penes Lu-
 cretiam fuit. adueniens uir, Tarquiniq; excepti be-
 nignè, uictor maritus comiter inuitat regios iuuenes.
 ibi Sext. Tarquinium mala libido Lucretiæ per uim
 stuprandæ capit: tum forma, tum spectata castitas in-
 citat. & tum quidem ab nocturno iuuenili ludo in ca-

DEC. PRIMAE

Stra redeunt. Paucis interiectis diebus, Sex. Tarquinius inscio Collatino cum comite uno Collatiam uenit. ubi exceptus benignè ab ignaris consilij, cum post coenam in hospitale cubiculum deductus esset: amore ardens postquam satisomnia tuta circa, sopitiq; omnes uidebantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam uenit, sinistraq; manu mulieris pectore oppresso, tace Lucretia, inquit, Sex. Tarquinius sum. ferrum in manu est: moriere, si emisseris uocem. Cum pauida è somno mulier nullam opem, propè mortem imminentem uideret, tum Tarquinius fateri amorem, orare: miscere precibus minas: uersare in omnes partes muliebrem animum, ubi obstinatam uidebat, & ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus. cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait: ut in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum uicisset obstinatam pudicitiam uelut uictrix libido, profectusq; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset: Lucretia moesta tãto malo nuncium Romam eundem ad patrem, Ardeamq; ad uirum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis ueniant: ita factò maturatoq; opus esse, rem atrocem incidisse. Sp. Lucretius cum P. Valerio Volesi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto uenit: cum quo forte Romam rediens, ab nuntio uxoris erat conuentus. Lucretiam sedentem moestã in cubiculo inueniunt. aduentu suorum

LIBER I.

Tuorum lacrymæ obortæ quærentiq; uiro satim salua?
 minime, inquit, quid enim salui est mulieri amissa
 pudicitia? uestigia uiri alieni Collatine in lecto sunt
 tuo. cæterum corpus est tantum uiolatum, animus in-
 sons: mors testis erit. sed date dextras fidēq;, haud im-
 pune adult:ro fore. Sex. est Tarquinius, qui hostis pro
 hospite priori nocte ui armatus mihi sibi que, si uos
 uiri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium. Dant
 ordine omnes fidem, consolantur a gram animi, auer-
 tendo noxam ab coacta in autorem delicti, memem
 peccare non corpus: & unde consilium abfuerit,
 culpam abesse. Vos, inquit, uideritis, quid illi debe-
 atur, ego me etsi peccato absoluo, supplicio non libe-
 ro. nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo ui-
 uet. Cultrum, quem sub ueste abditum habebat,
 cum in corde defigit: prolapsaque in uulnus mori-
 bunda cecidit. Conclamant uir paterq;. Brutus il-
 lis luctu occupatis, cultrum ex uulnere Lucretiæ
 extractum manantem cruore præ se tenens, Per
 hunc, inquit, castissimum ante regiam iniuriam
 sanguinem iuro, uosq; dij testes facio, me L. Tar-
 quinium Superbū cum scelcrata coniuge, et omni libe-
 rorum stirpe ferro, igni, quacūq; dehinc ui possim, ex-
 acturū: nec illos, nec alium quenq; regnare Romæ pas-
 surum, cultrum deinde Collatino tradit, inde Lucretio
 ac Valerio stupētib. miraculo rei, unde nouū in Bruti
 pectore

DEC. PRIMAE

pectore ingenium: ut præceptum erat, iurant. totiq; ab luctu uersi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnum uocantem sequuntur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus in forum deferunt. concientq; miraculo (ut fit) rei nouæ, atq; indignitate homines. pro se quisq; scelus regium ac uim queruntur. mouet tum patris mœstitia: tum Brutus castigato lacrymarum atq; inertium querelarum, autorq;, quod uiros, quod Romanos deceret, arma capiendi aduersus hostilia ausos. Ferocissimus quisq; iuuenum cum armis uoluntarius adest: sequitur & cætera iuuentus. inde pari præsidio relicto Collatiæ ad portas, custodibusq; datis, nequis eum motum regibus nuntiaret: cæteri armati duce Bruto Romam profecti, ubi eò uentum est, quacumq; incedit armata multitudo, pauorem ac tumultum facit. rursus ubi anteire primores ciuitatis uident, quicquid sit. haud temerè esse rentur. nec minorem motum animorum Romæ tam atrox res facit, q̄ Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in forum curritur. quò simul uentum est, præco ad tribunal celerum, in quo tum magistratu fortè Brutus erat, populum aduocauit. Ibi oratio habita nequaquam eius pectoris ingenijq;, quod simulatum ad eam diem fuerat: de ui ac libidine Sex. Tarquini, de stupro infando Lucretiæ & miserabili cæde, de orbitate Tri-
cipitini, cui morte filiæ causa mortis indignior ac miserabilior

LIBER I.

Terribilior esset. addita superbia ipsius regis, miseriæq;
& labores plebis in fossas cloacasq; exhauriendas de-
mersæ. Romanos homines uictores omnium circa po-
puloꝝ, opifices ac lapidas pro bellatoribus factos.
indigna Seruij Tullij regis memorata cædes: & in-
uecta corpori patris nefando uehiculo filia, inuocati-
que ultores parentum dij. His atrocioribusq; credo
alijs, quæ præsens rerum indignitas haudquaquam re-
latu scriptoribus facilia subiicit, memoratis, incensam
multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret,
exulesq; esse iuberet L. Tarquinius cum coniuge ac
liberis, ipse iunioribus qui ultro nomina dabant lectis
armatisq;, ad concitandum inde aduersus regem exer-
citus Ardeam in castra est profectus. imperium in
urbe Lucretio præfecto urbis iã antè ab rege instituto
reliq;. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit:
execrantibus quacunq; incedebat, inuocantibusq; pa-
rentum furias uiris mulieribusq;. Harum rerum nun-
tius in castra perlatis, cum re noua trepidus rex perge-
ret Romam ad comprimendos motus, flexit uiam Bru-
tus (senferat enim aduentum) ne obuius fieret. eodem-
que ferè tempore diuersis itineribus Brutus Ardeam,
Tarquinius Romam uenerunt. Tarquinius clausæ por-
tæ, exiliumq; indictum, liberatorem urbis læta castra
acceperunt. exactiq; inde liberi regis, duo patrem secuti
sunt, qui exulatum Cære in Hetruscos ierunt. Sex.
Tarquinius

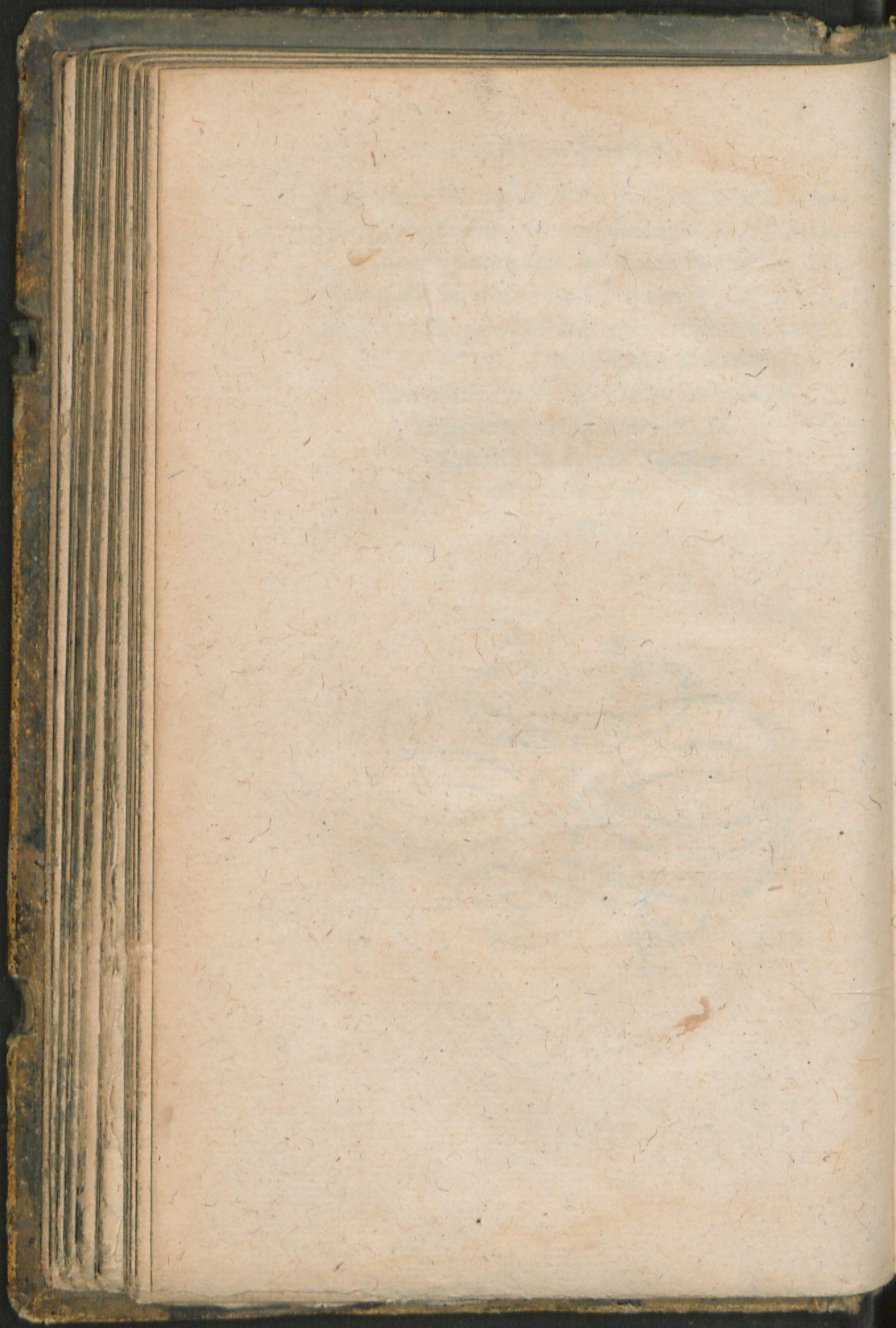
DEC. PRIMAE

Tarquinius Gabius tanquam in suum regnum profectus, ab ultoribus ueterum simultatum, quas sibi ipse caedibus rapinisq; conciuerat, est interfectus. L. Tarquinius Superbus regnavit annos V. & XX. Regnatum Romæ ab cōdita urbe ad liberatam annos CCXLIII. Duo consules inde comitijs centuriatis à præfecto urbis ex commentarijs Seruij Tullij creati sunt, L. Iunius Brutus, et L. Tarquinius Collatinus.

*

T
T

AB: 1452 52

(X 19986-77)

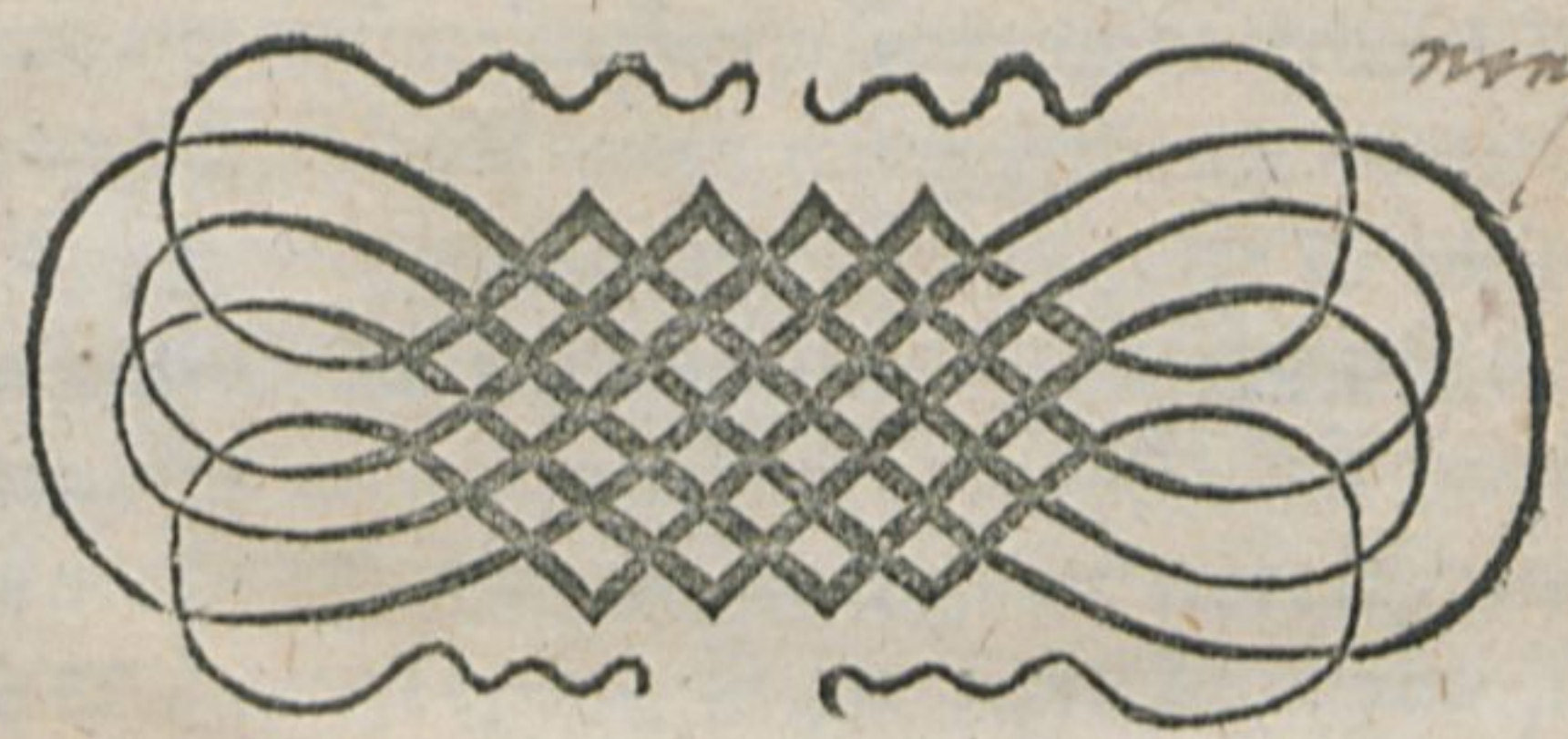
B.I.G.

Farbkarte #13

TITILIVII
PATAVINILAE
TINAE HISTORIAE
PRINCIPIS

LIBER PRIMVS
DECADIS PRIMAE.

Henricus Jungermann

LIPSIÆ
EXCVDEBAT GEORGIUS
HANTZSCH.

1552.

Lehrerbücherei
der
Oberschule f. J.
Köthen/Anh.

La/L.

H. Jungermann